

Stockholms
stad

Kombinations- utbildningar inom vård och omsorg

En förstudie om
utbildningsalternativ för
elever på sfi-nivå

Dnr: AMF 2024/373

Datum: 2024-03-14

Innehåll

Sammanfattning	3
Ordlista	5
1. Inledning	6
1.1 Välfärdens kompetensutmaning och vuxenutbildningens roll	6
1.2 Om uppdraget	7
1.2.1 Målgrupp	8
1.3 Förstudiens genomförande	8
1.3.1 Syfte och övergripande frågeställningar	8
1.3.2 Underlag och analys	9
1.3.3 Avgränsningar	10
1.4 Rapportens disposition	10
2. Vad är en kombinationsutbildning?	11
2.1 Ett samlingsnamn för en bredd av utbildningar	11
2.2 Stadens arbete med kombinationsutbildningar	12
2.3 Visst stöd men svårt att uttala sig om effekter	12
2.3.1 Tidigare utvärderingar av kombinationsutbildningar	13
3. Förstudiens iakttagelser om kombinationsutbildningar inom vård och omsorg	15
3.1 Utbildningens utmaningar och möjligheter	15
3.1.1 Orealistiskt att nå sva 1	15
3.1.2 En utbildning som kräver mycket av lärare och rektorer	16
3.1.3 Positivt med integrerad undervisning	16
3.1.4 ... men risk för övertro	17
3.1.5 Särskilda svårigheter för undersköterskeutbildningen?	17
3.1.6 Mer tid till språk önskvärt	18
3.1.7 Grundläggande förkunskaper saknas	18
3.1.8 Mer enhetlighet efterfrågas	18
3.2 Utbildningen ur ett elevperspektiv	19
3.2.1 Eleverna vill också ha mer fokus på språk	19

3.2.2	<i>Kombinationstutbildningen skapar inlåsningsrisker...</i>	20
3.2.3	<i>... men är också en viktig ingång.....</i>	20
3.2.4	<i>Uppfattningen om apl varierar .....</i>	20
3.3	Hur går det för elever på kombinationsutbildningar – statistik.....	21
3.3.1	<i>De flesta klarar yrkeskurserna .....</i>	21
3.3.2	<i>Få som får godkänt i svenska som andraspråk.....</i>	22
3.3.3	<i>Etablering på arbetsmarknaden.....</i>	23
3.4	Utbildningen ur ett arbetsgivarperspektiv	23
3.4.1	<i>Parallell utmaning att höja befintlig personals kompetens .....</i>	24
3.4.2	<i>Vuxenutbildningen behöver förbereda eleverna bättre .....</i>	24
3.4.3	<i>Kontakter mellan vuxenutbildningen och arbetsgivare .....</i>	25
3.4.4	<i>Svårt för arbetsgivare att vara mer involverade.....</i>	25
3.4.5	<i>Arbetsplatsförlagt lärande (apl).....</i>	26
3.4.6	<i>Arbetsdifferentiering en aktuell fråga .....</i>	27
4.	Exempel från andra kommuner och närliggande satsningar ..	29
4.1	Malmö – fokus på reguljär utbildning	29
4.2	Skövde – utbildning mot servicearbete och basår	30
4.3	Karlstad – tankar på vårdpreparand inför kombinationsutbildning	31
4.4	Göteborg – differentiering av tjänster	32
4.5	Övriga iakttagelser från kommunintervjuerna	32
4.6	Närliggande satsningar och pågående utredningar.....	33
5.	Analys av utbildningsalternativ och utredningens rekommendationer.....	35
5.1	Tre utbildningsvägar	35
5.1.1	<i>Väg 1. Förbered för reguljär yrkesutbildning inom vård och omsorg.....</i>	<i>35</i>
5.1.2	<i>Väg 2. Sammanhållen sfi-kombo.....</i>	<i>39</i>
5.1.3	<i>Väg 3: Differentierad utbildning mot differentierade tjänster ....</i>	<i>42</i>
5.2	Förstudiens rekommendationer och avslutande diskussion.....	46
5.2.1	<i>Förstudien rekommenderar inte kombinationsutbildning på sfi- nivå .....</i>	<i>47</i>
5.2.2	<i>Stärk sva-kombo.....</i>	<i>47</i>
5.2.3	<i>Andra utbildningsalternativ kan övervägas för målgruppen ....</i>	<i>48</i>
5.2.4	<i>Kan arbetsgivare bli mer involverade? .....</i>	<i>49</i>
5.2.5	<i>Avslutande framåtblick.....</i>	<i>50</i>

Sammanfattning

För att klara välfärdens kompetensförsörjning behöver fler slutföra en vård- och omsorgsutbildning på gymnasial nivå.

Vuxenutbildningen i Stockholm har tidigare erbjudit kombinationsutbildningar till undersköterska för elever på sfi-nivå (sfi-kombo), men det är svårt för eleverna att uppnå de krav som ställs på godkända språkkurser inom utbildningstiden. Denna förstudie undersöker utbildningsalternativ för elever som är intresserade av att arbeta inom vård och omsorg men inte är klara med sfi.

I förstudien analyseras tre olika utbildningsvägar:

1. Förbered elever för reguljär vård- och omsorgsutbildning
2. Sammanhållen sfi-kombo till undersköterska
3. Differentierad utbildning mot differentierade tjänster

Förstudien identifierar flera utmaningar med sfi-kombo till undersköterska (väg 2). Förstudiens bedömning är att en språkutveckling från sfi d till svenska som andraspråk 1 på gymnasial nivå är svår att nå även om utbildningen stärks. Förstudien rekommenderar därför andra utbildningsvägar för målgruppen än kombinationsutbildning med start på sfi-nivå.

I förstudien framkommer bland annat att eleverna behöver få mer språkkunskaper innan de kan tillgodogöra sig de gymnasiala yrkeskurserna i undersköterskeutbildningen. Det framkommer också att eleverna behöver andra grundläggande kunskaper (t.ex. i biologi, matematik och samhällskunskap). Förstudien ser därför fördelar med ett studieförberedande spår (väg 1).

I det empiriska underlaget framkommer även att det finns tydliga fördelar med att tidigt få en yrkesnära kontext och ett konkret sammanhang för sin språkutveckling. För att elever på sfi-nivå ska få en tidig möjlighet till arbete inom vård och omsorg rekommenderar förstudien att staden överväger ett arbetsförberedande spår med en kortare utbildning som kombinerar språkutbildning med utbildning mot servicearbete inom vård och omsorg (väg 3). Den typen av tjänster finns inte i Stockholms stad idag, varför det då behövs ett förvaltningsövergripande förberedelsearbete som involverar både arbetsplatser och utbildningsanordnare och som skapar förutsättningar för ett nära samarbete kring elever och framtida medarbetare. Ett första steg med en kortare utbildning mot servicearbete bör ingå i en utbildningskedja där det finns möjlighet att vidareutbilda sig till undersköterska.

Utöver förslagen kring ett studieförberedande spår och ett arbetsförberedande spår mot servicearbete bedömer förstudien att nuvarande kombinationsutbildning på sva grund-nivå behöver stärkas. Den behöver bland annat förlängas och ha mer fokus på språk i början av utbildningen. Förstudien föreslår även att vuxenutbildningen på ett samlat sätt fångar upp de elever som inte klarar den sista språkkursen, svenska som andraspråk 1 på gymnasial nivå, och erbjuder dem en utbildning som passar målgruppen.

Avslutningsvis finns det ingen enkel lösning på kompetensutmaningen inom vård och omsorg och samtliga utbildningsalternativ har sina för- och nackdelar. Denna rapport tydliggör konsekvenser av olika alternativ och kan på så sätt vara ett underlag för att framöver erbjuda mer realistiska utbildningsvägar för personer som vill jobba inom vård och omsorg men inte direkt kan påbörja en reguljär undersköterskeutbildning.

Ordlista

Arbetsplatsförlagt lärande (apl) – innebär att delar av utbildningen genomförs på en eller flera arbetsplatser. Kan organiseras på olika sätt men omfatta minst 15 procent av en yrkesutbildning om huvudmannen får stadsbidrag för regionalt yrkesvux

Arbetsdifferentiering – att differentiera arbetsuppgifter handlar om att olika personalgrupper utför olika arbetsuppgifter. I den här rapporten används det för uppdelningen mellan service och omvårdnad i äldreomsorgen.

Kombinationsutbildning – en utbildning inom komvux som kombinerar svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk (sva) med en gymnasial yrkesutbildning. Kallas ibland kombo (sfi-kombo respektive sva-kombo).

Integrerat utbildningsupplägg – när språk- och yrkeslärare samordnar innehållet i sin undervisning och samverkar tätt, t.ex. genom dubbelbemanning.

Sva grund (svenska som andraspråk på grundläggande nivå) – kurser i svenska som andraspråk efter sfi. Det finns fyra delkurser på grundläggande nivå (1-4). Delkurs 1 är för personer som behöver repetera delar från sfi. Delkurs 2, 3 och 4 är på 200 poäng vardera, vilket motsvarar 10 veckor på heltid per kurs.

Sva 1 (svenska som andraspråk 1) – kurs på gymnasial nivå som bygger på de kunskaper som grundskolan ger eller motsvarande. Ingår i de nationella yrkespaketen vårdbiträde och undersköterska.

Sfi (svenska för invandrare) – kurser i svenska för invandrare som är indelade i tre olika studievägar (1-3) samt fyra olika kurser (A-D).

Skyddad yrkestitel – tydliggör vilken kompetens en viss titel har och bevis utfärdas av Socialstyrelsen. Undersköterska är från och med 1 juli 2023 en skyddad yrkestitel.

Yrkespaket vård och omsorg – Nationella yrkespaket som anger de kurser som ingår för arbete som undersköterska (1500 poäng) och vårdbiträde (800 poäng).

1. Inledning

1.1 Välfärdens kompetensutmaning och vuxenutbildningens roll

Välfärdens kompetensförsörjning och svårigheter att hitta personal med rätt kompetens är en av vår tids stor utmaningar. I kommunerna kommer framförallt behoven av undersköterskor och vårdbiträden att öka kraftigt, och på många håll är rekryteringsläget redan ansträngt. Särskilt stort är behovet i äldreomsorgen där många nya medarbetare behöver rekryteras.

I Sverige idag är var tredje anställd inom äldreomsorgen utrikes född.¹ Äldreomsorgen är beroende av alla medarbetare och skulle inte fungera utan den personal som inte har svenska som modersmål. Samtidigt är det brist på vård- och omsorgsutbildade på gymnasial nivå.² Det är därför viktigt att det finns vägar för nyanlända och utrikes födda till en gymnasial yrkesutbildning inom vård och omsorg.

Kompetensutmaningen inom vård och omsorg har inte en enskild lösning, men vuxenutbildningen har en betydelsefull roll och framöver även ett utökat ansvar för att ta hänsyn till arbetsmarknadens behov vid planering och dimensionering av utbildningar.³

Under lång tid har antalet sökande till vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet varit för lågt för att motsvara behoven. Många som utbildar sig inom vård- och omsorg på gymnasial nivå gör det i den kommunala vuxenutbildningen. Vuxenutbildning inom vård och omsorg har därför en central betydelse för kompetensförsörjningen av vårdbiträden och undersköterskor.

Från och med 1 juli 2023 är undersköterska en skyddad yrkestitel. Det innebär att det finns särskilda krav på avklarad vård- och omsorgsutbildning med ett visst innehåll och omfattning för att få en anställning som undersköterska, bland annat godkänt betyg i svenska eller svenska som andraspråk på gymnasial nivå. För nyanlända och andra grupper av utrikes födda är det ofta en lång väg från sfi, via studier i svenska som andraspråk på grundläggande nivå, till att nå godkänt betyg i svenska som andraspråk på gymnasial nivå. Språk är en av nyckelfaktorerna för att fler ska

---

¹ SKR 2022. Välfärdens kompetensförsörjning.

² Skolverket 2023. Planeringsunderlag för gymnasial utbildning, Stockholms län.

³ Prop. 2021/22:159.

kunna arbeta som undersköterska. Flera utredningar har identifierat för låga kunskaper i svenska språket som en av de huvudsakliga kompetensbristerna inom äldreomsorgen.⁴ Inspektionen för vård och omsorg har vidare pekat på bristande språkkunskaper som en riskfaktor för kvalitet och säkerhet i äldreomsorgen.⁵

Sammantaget finns ett stort behov av alla de personer som kan tänka sig att arbeta inom vård och omsorg, och vuxenutbildningen har en viktig roll för att tillgodose utbildningsvägar både för de som har, och inte har, tillräckliga språkkunskaper från början.

1.2 Om uppdraget

Den här förstudien undersöker möjliga vägar till utbildning mot undersköterskeyrket för personer vars kunskaper i svenska språket inte är tillräckliga för att påbörja en reguljär vård- och omsorgsutbildning inom komvux. Uppdraget beskrivs så här i arbetsmarknadsnämndens verksamhetsplanering för 2023:

”Arbetsmarknadsnämnden ska genomföra en förstudie som tydliggör hur kombinationsutbildningar inom vård- och omsorg kan anpassas till nya branschkrav för anställning som undersköterska och vårdbiträden.”

På en kombinationsutbildning kombineras studier i svenska med yrkeskurser. Vuxenutbildningen i Stockholm har tidigare erbjudit kombinationsutbildning inom vård och omsorg på två olika nivåer: sfi eller svenska som andraspråk på grundläggande nivå (sva grund)

Den skyddade yrkestiteln för undersköterskor är en av anledningarna till att kombinationsutbildningen inom vård och omsorg behöver ses över. För att kunna få en anställning som undersköterska krävs nu godkänt betyg i svenska 1 eller svenska som andraspråk 1 (sva 1) på gymnasial nivå. Motsvarande språkrav ställs också från arbetsgivarhåll, och gäller även vårdbiträden enligt såväl Stockholms stads krav som Skolverkets rekommendationer.

Arbetsmarknadsnämnden konstaterar i verksamhetsplaneringen för 2023 att det inte är möjligt för sfi-studerande att nå ett godkänt betyg i sva 1 och samtidigt läsa in en yrkesutbildning på två år. Därför har nämnden ställt in kombinationsutbildningar inom vård och omsorg på sfi-nivå. Den aktuella förstudiens uppdrag är att undersöka utbildningsalternativ för de som är intresserade av att arbeta inom vård och omsorg men inte är klara med sfi. Vår tolkning av uppdraget är att förstudien därför inte enbart ska

---

⁴ Se t.ex. SOU 2017:21 och SOU 2022:10.

⁵ Inspektionen för vård och omsorg 2023. Vad har IVO sett 2022?

fokusera på förändringar *inom* kombinationsutbildningen, utan att även andra alternativ kan undersökas. Förstudien ska också omfatta arbetsgivares perspektiv på frågan.

1.2.1 Målgrupp

Förstudiens fokus är personer som befinner sig i slutet av sina sfi-studier, dvs. ofta relativt nyanlända personer, som behöver både språk- och yrkesutbildning för att kunna arbeta inom vård och omsorg. Kombinationsutbildningar är en möjlighet för målgruppen att få en sammanhållen utbildning till ett yrke.

De senaste åren har antalet nyanlända minskat kraftigt. Som en följd har även antalet elever inom sfi minskat. Detta kan i sin tur påverka elevsammansättningen inom sfi, t.ex. att en större andel består av elever som varit i sfi under en längre tid, är ovana vid studier och har större behov av stöd.

Antalet sökande till sva-kombo vård och omsorg har varit relativt konstant de senaste åren (301 sökande 2021 och 321 sökande 2022). Totalt sett har dock antalet sökande till kombinationsutbildningar inom vård och omsorg i Stockholm minskat kraftigt. Det beror i första hand på att staden inte längre erbjuder sfi-kombo inom vård och omsorg.

Kombinationsutbildningar inom vård och omsorg i Stockholm riktar sig i första hand till elever på studieväg 2 inom sfi. Studieväg 2 är för elever vars skolbakgrund är mindre omfattande än svensk gymnasieskola, mellan 6–12 års skolbakgrund. En del av eleverna inom studieväg 2 har alltså kortare utbildning än motsvarande svensk grundskola.

1.3 Förstudiens genomförande

1.3.1 Syfte och övergripande frågeställningar

Förstudiens syftar till att ta fram ett kunskaps- och beslutsunderlag för hur vård- och omsorgsutbildning för elever som inte är klara med sfi kan utformas. De övergripande frågeställningarna är:

1. Kan kombinationsutbildningen inom vård och omsorg förändras (till exempel när det gäller längd, innehåll eller upplägg) för att tillgodose kraven i undersköterskeyrket?
2. Vilka andra utbildningsalternativ (till exempel förberedande kurser) för att närma sig undersköterskeyrket bör finnas för elever på sfi-nivå?
3. Kan arbetsgivare bli mer involverade vård- och omsorgsutbildningen för elever med svagare förkunskaper i svenska språket (och i så fall hur)?

Förstudien ska lämna förslag på de utbildningslösningar som vi ser som mest framkomliga och även genomföra en konsekvensanalys av olika alternativ. Ekonomisk konsekvensanalys eller kostnader för olika förslag ingår dock inte som en del av förstudien.

Förstudien är framtagen av Jenny Torssander och Maria Wisén (utvecklings- och utredningsstaben, arbetsmarknadsförvaltningen).

1.3.2 Underlag och analys

Det empiriska underlaget består av intervjuer, workshops, sammanställning av statistik samt relevanta rapporter och andra skriftliga underlag.

Vi har totalt intervjuat ett 70-tal personer under perioden maj 2023 – november 2023. Här ingår:

- Gruppintervjuer med elever på kombinationsutbildningar inom vård och omsorg.
- Gruppintervjuer och enskilda intervjuer med lärare som undervisar eller har undervisat på kombinationsutbildningar inom vård och omsorg.
- Intervjuer med rektorer på kombinationsutbildningar inom vård och omsorg.
- Intervjuer med representanter för arbetsgivare och arbetsplatser. Intervjupersonerna kommer från två stadsdelsförvaltningar, en ideell samt en privat aktör inom äldreomsorgen.
- Intervjuer med externa sakkunniga från Kommunal, Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Skolverket, Sveriges kommuner och regioner samt Vård- och omsorgscollege.
- Intervju med sakkunnig från äldreförvaltningen och sakkunniga på arbetsmarknadsförvaltningen.

Utöver ovanstående intervjuer har även följande delar ingått i förstudien:

- *Kontakt med andra kommuner.* Inom förstudien har vi haft möten med representanter från sju kommuner för att hitta exempel på alternativa lösningar samt generella iakttagelser kring utmaningar med kombinationsutbildningar.
- *Statistik* om hur det gått för elever i kombinationsutbildningar inom vård och omsorg.
- *Besök på kombinationsutbildning.* Vi har besökt en klass som studerar kombinationsutbildning inom vård och omsorg för att få en bild av hur undervisningen går till.

- *Skriftliga underlag*, till exempel Skolverkets rapporter om kombinationsutbildningar och tidigare utvärderingar inom Stockholms stad.
- *Workshops om förslag och konsekvenser*. Vi genomförde två workshops under november 2023. Deltagarna var lärare, rektorer och sakkunniga inom vuxenutbildning samt representanter från och arbetsgivare.

Utifrån det insamlade underlaget har vi gjort en sammanvägd bedömning kring utmaningar och möjliga vägar framåt. Eftersom förstudien ska kunna fungera som ett beslutsunderlag för framtida utbildningsalternativ inom vård och omsorg för målgruppen elever på sfi-nivå har vi analyserat konsekvenser av olika förslag. Vi har valt att genomföra konsekvensanalysen utifrån tre olika perspektiv: utbildningssidans perspektiv, arbetsgivares perspektiv och elevernas perspektiv.

1.3.3 Avgränsningar

Ekonomisk konsekvensanalys/kostnader för olika förslag ingår inte i förstudien. Det ingår inte heller att undersöka kvaliteten i kombinationsutbildningar inom vård och omsorg eller att utvärdera själva undervisningen.

1.4 Rapportens disposition

I kapitel 2 går vi igenom vad en kombinationsutbildning är och stadens arbete med kombinationsutbildningar. I kapitel 2 ingår även en kort översikt av effekter av kombinationsutbildningar och tidigare utvärderingar av kombinationsutbildningar i Stockholms stad.

I kapitel 3 redovisar vi våra sammanfattande iakttagelser om kombinationsutbildningar inom vård och omsorg. Här ingår även beskrivningar av branschkrav och arbetsgivares perspektiv på utbildning inom vård och omsorg.

I kapitel 4 redovisar vi exempel från andra kommuner när det gäller vård- och omsorgsutbildning för de som saknar exempelvis språkkunskaper.

I kapitel 5 analyserar vi konsekvenser av tre skilda utbildningsvägar mot en undersköterskeexamen för elever på sfi-nivå. Avsnittet avslutas med förstudiens rekommendationer.

2. Vad är en kombinationsutbildning?

2.1 Ett samlingsnamn för en bredd av utbildningar

Skolverkets definition av kombinationsutbildningar inom komvux är utbildningar som kombinerar svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk (sva) med en gymnasial yrkesutbildning. Vård och omsorg är den vanligaste utbildningsinriktningen, följt av barn och fritid samt restaurang och livsmedel. Intentionen med kombinationsutbildningar är att förkorta vägen till arbete för nyanlända genom att den sammanlagda utbildningstiden blir kortare.

Kombinationsutbildning som begrepp förekommer i förordningen (2016:937) om stadsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning, men det finns inga nationella riktlinjer för hur kombinationsutbildningar ska genomföras. En konsekvens av detta är att det finns en stor variation i planering, organisering och genomförande av kombinationsutbildningar.⁶ Till exempel varierar det i vilken utsträckning språk- och yrkesundervisningen hänger ihop. I vissa fall löper språk- och yrkesundervisningen parallellt utan så mycket samarbete mellan språk- och yrkeslärare (parallellt upplägg). I andra fall samordnas undervisningen i språk och yrke, till exempel lärarnas planering och bedömning (kombinerat upplägg). Slutligen kan utbildningen genomföras genom ett tätt samarbete mellan språk- och yrkeslärare med gemensamma lärandemål och dubbla lärarinsatser (integrerat upplägg). Skolverket rekommenderar att kombinationsutbildningar bedrivs kombinerat eller integrerat, inte parallellt.⁷

Utbildningslängden för kombinationsutbildningar inom vård och omsorg varierar, men de utbildningar på sva-nivå som startade i Stockholm hösten 2023 var 85 respektive 89 veckor. Tidigare utbildningar på sfi-nivå har ofta varit något längre. Det nationella yrkespaketet för undersköterskor (1500 poäng inklusive sva 1) motsvarar 75 veckors heltidsstudier. Sva grund (2-4) motsvarar 30 veckors heltidsstudier. Därutöver ingår orienteringskurser i utbildningen. Sett till antalet poäng och utbildningslängd innebär kombinationsutbildningar inom vård och omsorg alltså ofta mer än

---

⁶ Skolverket 2023. Kartläggning av kombinationsutbildningar. Slutrapport inom ESF-projektet Kombinationsutbildning SFI.

⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/nyanlandas-utbildning/organisera-och-genomfora-kombinationsutbildningar-inom-komvux/stod-for-att-bedriva-sprak--och-yrkesintegrerad-undervisning>

heltidsstudier; ett kombinerat eller integrerat upplägg förväntas vara ett sätt att kunna förkorta tiden för nyanlända att få en yrkesbehörighet.

2.2 Stadens arbete med kombinationsutbildningar

I Stockholms stads riktlinjer för kombinationsutbildningar framgår att kombinationsutbildningarna ska vara integrerade utbildningar och att lärarna ska samundervisa minst 10 timmar per vecka. Integrering beskrivs som att ”kursmål, kunskapskrav och innehåll i olika yrkeskurser, orienteringskurser, sfi och svenska som andraspråk på grundläggande nivå kan sammanföras till en helhet för eleven”.⁸

För kombinationsutbildningar i Stockholm finns det alltså ett starkt fokus på integrerad utbildning där lärarparet (dvs. språk- och yrkesläraren) har ett gemensamt ansvar för lärande både i språk- och yrkeskunnande.

Stockholms stads satsningar på kombinationsutbildningar började i projektform. Inom projektet Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare (Yfi) som startade 2015, genomfördes kombinationsutbildningar inom tre yrkesspår: bygg, kock och undersköterska. Parallellt med Yfi drevs ett pilotprojekt med kombinationsutbildningar i egen regi inom barn och fritid samt vård och omsorg. Vård och omsorg/undersköterska har alltså funnits med i stadens utbud av kombinationsutbildningar sedan starten.

Staden arbetar med att stärka kombinationsutbildningar på olika sätt. Ett tidigare exempel är projektet Utvecklingsplattform för kombinationsutbildningar som syftade till att skapa långsiktiga och hållbara arbetssätt. Här ingick bland annat att stärka pedagogiken genom lärarhandledning i integrerad undervisning. Efter projektet har Vuxenutbildning Stockholm fortsatt att erbjuda handledning för pedagoger inom kombinationsutbildningar. Vuxenutbildning Stockholm anordnar även lärandeforum för kombinationsutbildningar.

2.3 Visst stöd men svårt att uttala sig om effekter

Skolverket konstaterar att varken forskning eller beprövad erfarenhet finns i större omfattning om kombinationsutbildningar. Det är därför svårt att dra tydliga slutsatser om exempelvis vilka

---

⁸ Arbetsmarknadsförvaltningen, Stockholms stad. Riktlinjer för kombinationsutbildningar. Version 5 2023.

utbildningar som är lämpliga för kombinationsutbildningar, men de som generellt anses fungera bättre är inriktningar där kraven på avancerat fackspråk är lägre.⁹

Det finns en ganska stor tilltro till att utbildningar där språkutbildning kombineras med yrkesutbildning är effektiva när det gäller arbetsmarknadsetablering. Till exempel uppfattar kommunala företrädare att kombinationsutbildningar ger goda resultat både när det gäller språkutveckling och anställningsbarhet.¹⁰ När det gäller nyanländas arbetsmarknadsetablering finns visst stöd i forskning för att kombinationsutbildningar fungerar bättre än separata språk- och yrkesutbildningar.¹¹ Samtidigt saknas effektutvärderingar vilket gör att det är svårt att avgöra om kombinationsutbildningar ger bättre resultat än andra utbildningsformer.¹² Att det under utbildningen finns ett yrkesmässigt sammanhang beskrivs som en fördel när det gäller elevernas språkutveckling.¹³

2.3.1 Tidigare utvärderingar av kombinationsutbildningar i Stockholms stad

I utvärderingen av Yfi framkom att undersköterskeutbildningen präglades av fler svårigheter än de två andra yrkesinriktningarna i projektet (kock och bygg).¹⁴ En förklaring till detta, enligt utvärderingen, är att undersköterskeutbildningen är mer teoretisk och att det ställer krav på både studievana och grundläggande språk- och andra kunskaper. Lärarna uppfattade också att det fanns högre förväntningar på undersköterskeelevernas språknivå efter avslutad utbildning eftersom kommunikation och dokumentation är en del av yrket.

I en annan utvärdering av fem kombinationsutbildningar som genomfördes 2017–2018 ingick vård och omsorg som en inriktning,

---

⁹ Se t.ex. Skolverket 2023. Kartläggning av kombinationsutbildningar. Slutrapport inom ESF-projektet Kombinationsutbildning SFI.

¹⁰ Andersson och Muhrman 2022. Swedish Vocational Adult Education in the Wake of Marketisation.

¹¹ Karlsdottir m.fl. 2017. Policies and measures for speeding up labour market integration of refugees in the Nordic region: A knowledge overview

¹² Vetenskapsrådet 2022. (Kommunala) insatser för att underlätta arbetsmarknadsinträdet för flyktingar och deras anhöriga.

¹³ Se t.ex. Gannå 2021. Att utveckla en integrerande språk- och yrkesdidaktik. Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Stockholms universitet.

¹⁴ Oxford research 2019. Lärande utvärdering av YFI: Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare.

men utvärderingen gjorde ingen separat bedömningen av denna inriktning.¹⁵ Generellt pekade utvärderingen på att kombinationsutbildningarna sannolikt påskyndat elevernas andraspråksutveckling. Slutsatsen baserades på att eleverna upplevde att de lärde sig svenska snabbare på kombinationsutbildningen än på sfi. Lärare och skolledare uppfattade också att eleverna lärde sig svenska snabbare i kombinationsutbildningarna. Den snabbare inläringen förklaras bland annat med att eleverna blir mer motiverade när undervisningen i svenska har ett tydligt syfte och en kontextanknytning genom yrkesinriktningen. Strategirådet pekade samtidigt på flera utvecklingsbehov, bland annat stöd på det egna språket och en stödstruktur efter avslutad utbildning för att främja långsiktig etablering.

---

¹⁵ Strategirådet 2019. Utvärdering av Stockholms stads kombinationsutbildningar för utrikes födda.

3. Förstudiens iakttagelser om kombinationsutbildningar inom vård och omsorg

Vuxenutbildningen i Stockholm erbjuder idag bara kombinationsutbildning till undersköterska för elever som är klara med sfi (dvs. sva-kombo). Sva-kombo ges både i egen regi och i extern regi. I det här avsnittet redovisar vi sammanfattande iakttagelser om utbildningen utifrån intervjuer och andra underlag. Sammanfattningen avser både tidigare erfarenheter, när sfi-kombo fanns för elever på sfi-nivå, och erfarenheter från nuvarande sva-kombo. I avsnittet ingår även hur de arbetsgivare som vi har haft kontakt med uppfattar utbildningarna och hur de ser på möjligheterna att vara mer involverade före, under eller efter utbildningen.

3.1 Utbildningens utmaningar och möjligheter

3.1.1 Orealistiskt att nå sva 1

De lärare, rektorer och andra inom vuxenutbildningen som vi har talat med beskriver relativt samstämmigt att det generellt är svårt för elever på sfi-nivå¹⁶ att klara svenska som andraspråk på gymnasial nivå (sva 1) inom en kombinationsutbildning. Utbildningen behöver i så fall vara betydligt längre, och flera av de intervjuade är tveksamma till att enbart en förlängning skulle hjälpa. Ett annat alternativ är utökat stöd före och under studierna. Det skulle kunna underlätta i vissa fall, men en del elever kommer att ha svårt att nå kraven även med utökat stöd inom en förlängd sfi-kombo, menar några intervjupersoner. Utbildningen ses som relativt krävande för målgruppen och det kombinerade kursupplägget har inneburit att utbildningen motsvarar mer än heltidsstudier sett till antal poäng per vecka.

Både sfi d och delkurserna i svenska som andraspråk på grundläggande nivå (sva grund) beskrivs som tidskrävande. Många elever utvecklas mycket språkmässigt under utbildningen, uppfattar lärarna, men det är ofta svårt för dem att uppnå de formella språkraven. Detta gäller särskilt kursen sva 1 på gymnasial nivå.

Även om intervjupersonerna framför allt beskriver det som orealistiskt för elever i sfi-kombo att nå sva 1, så finns liknande svårigheter i sva-kombo. Flera intervjupersoner menar att sva-kombo behöver förlängas för att det ska vara rimligt att hinna med

---

¹⁶ Tidigare sfi-kombo har riktat sig till elever vars kunskaper i svenska språket motsvarar sfi c (studieväg 2), dvs. sfi d har ingått i sfi-kombon.

en språkutveckling som omfattar hela sva grund och sva 1. Några av de vi intervjuat menar också att det kan behövas högre språkkunskaper än motsvarande sfi d för att kunna tillgodogöra sig yrkeskurserna, t.ex. att utbildningen påbörjas efter att eleven klarat de första sva grund-kurserna.

3.1.2 En utbildning som kräver mycket av lärare och rektorer

Intervjupersonerna beskriver kombinationsutbildningar inom vård och omsorg som resurskrävande. Det krävs mycket av både lärare och rektorer för att få till en integrerad, sammanhållen, undervisning i praktiken. Svårigheter kopplat till undervisningen kan både handla om att det inte finns förutsättningar till integrering, t.ex. tillräckligt med tid för planering så att lärarna kan skapa en gemensam undervisning, och att det ställs särskilda krav på lärarrollen, som en av de intervjuade beskriver som en variant av speciallärare.

Lärarna saknar också undervisningsmaterial anpassat för målgruppen vilket gör att de får ägna mycket tid till att ta fram material. De intervjuade beskriver samspelet mellan yrkes- och språkläraren som centralt, och att rekrytera och utveckla väl fungerande lärarpar kan vara en utmaning för rektorerna. Det gäller att hitta språk- och yrkeslärare som vill undervisa integrerat och det kräver samsyn kring kurs- och lärandemål. Elevgrupperna beskrivs därtill som relativt heterogena och lärarna behöver anpassa sin undervisning till det.

Den ekonomiska ersättningen är något högre för kombinationsutbildningar än för reguljära utbildningar inom vuxenutbildningen, men rektorer och andra ansvariga inom vuxenutbildningen menar att detta inte helt täcker kostnaderna, t.ex. för samundervisning och extra stödinsatser. Några av de lärare vi talat med berättar att det inte finns några andra stödresurser än det stöd som de som ordinarie lärare kan ge.

3.1.3 Positivt med integrerad undervisning...

I intervjuerna är många positivt inställda till kombinationsutbildningar där språk- och yrkesutbildning integreras. Det möjliggör för eleverna att få en sammanhållen utbildning till ett yrke utan att de behöver gå klart sfi eller svenska som andraspråk på grundläggande nivå. Att få den yrkesnära kontexten ses också som en fördel, framför allt för att det är motiverande för eleverna och för att språkundervisningen kan ges i ett relevant sammanhang.

”Kombo-lärare är nästan en egen speciallärarvariant, man måste tänka mer som en speciallärare med tanke på hur eleverna tar till sig kunskaperna, det är ingen traditionell inlärning. Det kräver ett särskilt upplägg kring hur man arbetar med eleverna.” /Rektor

---

3.1.4 ... men risk för övertro

Flera av de vi talat med inom vuxenutbildningen menar att det har funnits en övertro på kombinationsutbildningar och integrerad undervisning: Oavsett integreringen tar det tid att lära sig svenska. Dessutom behövs en viss språknivå för att kunna ta till sig yrkeskurserna, särskilt de som är mer teoretiska.

”Att kunna slå ihop och effektivisera, det är ett önsketänkande.” /Lärare

---

Men även i några fall där det funnits goda förutsättningar för utbildningsformen och gott om extra stöd, till exempel kommuner som haft språkstödjare i klassrummen, har det varit svårt att få eleverna att klara utbildningen. Flera är skeptiska till att det går att komprimera utbildningen genom att kombinera språk och yrke. Till exempel behöver yrkeslärarna komprimera sina kurser, vilket kan vara svårt. Lärarna berättar även att det är svårt att bedöma elevernas yrkeskunskaper när deras språkkunskaper motsvarar sfi- eller grundläggande nivå.

Några intervjupersoner beskriver att det formella kravet att klara sva 1 har försvårat integreringen. Eleverna behöver förberedas för det nationella provet i sva 1 samtidigt som de behöver den integrerade undervisningen med yrkesämnet och ett väl fungerande yrkesspråk. Detta kan leda till målkonflikter.

3.1.5 Särskilda svårigheter för undersköterskeutbildningen?

Tidigare utvärderingar har visat att kombinationsutbildningar mot undersköterska inte fungerar lika bra som i andra yrkesinriktningar.¹⁷ Liknande resonemang framkommer i våra intervjuer. Orsaker som nämns är de höga språkraven i undersköterskeyrket, inklusive höga krav på kommunikation, och yrkeskurser som är svåra att förstå för elever på sfi- eller sva grundnivå. Några intervjupersoner menar dock att det inte är så stor skillnad mot vissa andra kombinationsutbildningar. En särskild utmaning är dock de höga formella kraven för underskötersketiteln.

---

¹⁷ Se t.ex. Oxford research 2019. Lärande utvärdering av YFI: Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare.

”Det tar längre tid när man inte har språket eller andra grundkunskaper, till exempel biologi. Det behövs en bra språklig grund innan man går in på en yrkesutbildning, även om det är kombo. /Lärare

---

3.1.6 Mer tid till språk önskvärt

I intervjuerna har vi ställt frågor om utbildningens upplägg och balansen mellan yrke och språk. Här framkommer bland annat att de yrkeskurser som ligger i början av utbildningen, då eleverna är på en relativt låg språknivå, borde ges under en längre tid. Det skulle underlätta integreringen och även frigöra tid till språkundervisning. Motsvarande tankegångar framkommer även i våra elevintervjuer (se avsnitt 3.2.1.). Några av de lärare vi har pratat med berättar att det tidigare fanns en språklärare per klass, men att en språklärare nu har flera klasser. Det har lett till mindre tid per elev för språkläraren, trots att de formella språkraven blivit skarpare i och med att undersköterska blivit skyddad yrkestitel.

De lärare som vi har talat med beskriver att elevgrupperna ofta är heterogena och några önskar språktester för att säkerställa att eleverna faktiskt är på den språknivå som deras betyg visar. De uppskattar att en betydande andel av eleverna har en språknivå som inte motsvarar deras formella betyg i sfi eller sva grund. Att kunna lägga mer tid på språkundervisning i början av kombinationsutbildningen är något som flera ser som önskvärt.

3.1.7 Grundläggande förkunskaper saknas

De elever som börjar en kombinationsutbildning inom vård och omsorg har i regel tillhört studieväg 2 på sfi. Studieväg 2 är för personer med 6-12 års skolbakgrund (mindre omfattande än motsvarande svenska gymnasieskola). Även om elevernas tidigare utbildning i vissa fall motsvarar svensk grundskola, eller delar av grundskolan, uppfattar lärare och rektorer att grundläggande förkunskaper saknas hos en relativt stor andel av eleverna. Förkunskapsglappet blir särskilt tydligt i biologi, matematik och samhällskunskap. Till exempel behövs baskunskaper i biologi för att kunna förstå och tillgodogöra sig flera yrkeskurser i vård- och omsorgsprogrammet. Andra förkunskaper som saknas är exempelvis datorkunskap och studieteknik.

3.1.8 Mer enhetlighet efterfrågas

Några av de intervjuade efterfrågar en tydligare styrning av kombinationsutbildningar. Ett exempel är att utbildningen kan variera i längd mellan olika skolor trots samma kursinnehåll. I kombination med ett minskat söktryck de senaste åren finns risk att skolor konkurrerar om elever genom längden på sina kombinationsutbildningar. Att förlänga en utbildning blir då svårt för utbildningsanordnaren även om den fortfarande motsvarar mer än heltidsstudier enligt antalet poäng. En kranskommun till Stockholm lyfter problemet med avsaknad av nationella riktlinjer

och att eleverna väljer kortast möjliga utbildningsväg. Därför är det svårt att ge längre utbildningar.

3.2 Utbildningen ur ett elevperspektiv

Vi har träffat tio elever i två omgångar för att ta del av deras uppfattningar om kombinationsutbildningar till undersköterska. I det här avsnittet sammanfattar vi elevernas tankar kring sin pågående utbildning. Flera av eleverna arbetar eller har arbetat inom vård och omsorg, oftast i hemtjänsten. De går utbildningen för att de vill arbeta som undersköterskor.

3.2.1 Eleverna vill också ha mer fokus på språk

Sammanfattningsvis ser eleverna framför allt att de behöver mer undervisning i svenska. De önskar mer svenskundervisning i början av kombinationsutbildningen för att kunna förstå yrkeskurserna. Samtidigt är de positiva till att få studera svenska kombinerat med yrkeskurser inom vård och omsorg, och att det blir roligare än att bara studera språk. Eleverna beskriver att de har svenskundervisning ungefär en dag i veckan. De uppfattar samstämmigt att det finns en obalans mellan språk och yrke, med för lite tid för ren svenskundervisning. Några av eleverna påbörjade sin kombinationsutbildning på sfi-nivå och de beskriver att det var mycket svårt att förstå undervisningsmaterialet inom vård och omsorg. De praktiska delarna i utbildningen går däremot bra, menar flera.

”När vi förstår språket förstår vi också vården. [...] Ha mest svenska först, men kanske lite vård också.”
/Elev

”Det går inte blanda sfi med en vårdbok, man bara skrattar.” /Elev

---

På frågan om de kan tänka sig att gå en längre utbildning för att få mer tid att lära sig språket svarar många ja, men några ser ekonomin som ett hinder för att gå en längre utbildning. De som är positiva till en längre utbildning menar att det är värt det om man får underskötersketiteln, och att det är stressigt att hinna med både yrkeskurserna och svenskkurserna på två år (dvs. ungefär så lång utbildning som dessa elever har haft).

Flera elever lyfter också att de saknar kontinuitet, några berättar till exempel att de här bytt yrkeslärare fyra gånger under knappt två år. Ändå är de sammantaget nöjda med yrkesdelarna i utbildningen, de tycker att de lärt sig det som de behöver i yrket och märker under apl-perioderna eller på sina extrajobb att de kan det som behövs yrkesmässigt. Många menar dock att de saknar tillräckliga språkkunskaper. I en av elevgrupperna som vi intervjuar framkommer att nästan ingen i klassen kommer att klara sva 1 inom utbildningstiden. De har ungefär en månad kvar på sin utbildning och flera funderar över hur de ska kunna kombinera svenskstudier med arbete framöver. De undersöker till exempel vilka distanskurser de kan gå. De skulle gärna kunna kombinera arbete

med att läsa de svenskkurser de har kvar, men de uppfattar inte att de får något stöd i hur det kan gå till.

Sammantaget framför eleverna att de önskar mer svenska i början av utbildningen, men i kombination med några enklare yrkeskurser och praktiska inslag så att de får studera det som intresserar dem.

3.2.2 Kombinationstutbildningen skapar inlåsningsrisker...

Flera elever som vi har talat med är besvikna över att de inte kommer att bli färdiga undersköterskor eftersom de inte kommer att klara sva 1. De beskriver att de känner sig lurade. Regionen ställer krav på sva 1 för såväl anställning som apl. De som inte klarar sva 1 innan apl-perioderna kan därför bara göra apl inom äldreomsorgen. I förlängningen kan detta skapa inlåsnings effekter till ett arbete inom äldreomsorgen utan möjligheter till jobb på regionens sjukhus.

Eftersom många inte klarar sva 1 är en följd även att eleverna inte kan få ett arbete som undersköterska, vilket är målet för eleverna. De beskriver hur de fastnar i sina extrajobb utan möjligheter till en tillsvidareanställning som undersköterska.

3.2.3 ... men är också en viktig ingång

Några av de elever som vi har pratat med startade sin kombinationsutbildning när den gavs på sfi-nivå. Samtidigt som de beskriver att det var svårt att förstå yrkeskurserna ser de fördelar med att tidigt kunna påbörja en yrkesutbildning utan att vara färdig med sfi. Det var inte motiverande att "bara läsa sfi" och just kombinationsutbildningen på sfi-nivå såg de som en möjlighet att komma vidare med en yrkesutbildning. Det blev en chans för dem att börja studera något annat än sfi. Några elever tror inte de skulle fortsatt med bara sfi och att det var just kombinationsutbildningen som öppnade dörren till studierna. Om inte den möjligheten funnits, berättar eleverna, så skulle de sannolikt inte studerat till undersköterska.

3.2.4 Uppfattningen om apl varierar

Åsikterna om apl går isär något bland eleverna. Det handlar både om att de varit på arbetsplatser som fungerat olika väl, men också om att de som redan arbetar inom äldreomsorgen inte tycker att apl-perioderna ger så mycket mervärde. Tidig kontakt med arbetet i praktiken uppfattar eleverna dock generellt som motiverande. De beskriver att praktisk tillämpning, både i exempelvis skolans metodrum och under apl-perioderna, ger motivation att stanna kvar i utbildningen.

Några elever har synpunkter på handledarnas kunskaper i svenska språket. Det kan till exempel handla om att handledarna inte talar

---

"Fokusera på svenskan, då får vi vara på sjukhus." /Elev

"Det var bra med sfi-kombo, att vi fick komma in och studera, vi har fått mycket kunskap. Men inte nöjd med hur det slutade, att vi inte blev undersköterskor." /Elev

---

tillräckligt bra svenska eller att de inte skriver så bra. Då blir det svårt för eleverna att utveckla svenskan under praktikperioden.

Eleverna tycker att utbildningen har förberett dem väl inför praktikperioderna och själva arbetet i äldreomsorgen. De beskriver till exempel hur de känner igen det som de pratat om i utbildningen när de är på arbetsplatsen och att utbildningen innehåller relevanta yrkeskunskaper. De känner igen begrepp som används i arbetet och har exempelvis fått träna på att dokumentera. Sammantaget uppskattar eleverna den yrkesnära kontexten i utbildningen.

3.3 Hur går det för elever på kombinationsutbildningar – statistik

Statistiken gäller kombinationsutbildningar vård och omsorg inom Stockholms stad som startade 2018-2021. Uppgifterna är hämtade från barn- och elevregistret (BER). För att ingå i sammanställningen ska eleven ha slutfört minst en yrkeskurs inom kombinationsutbildningen. Det är svårt att följa elever inom kurspaket och det finns därför en viss osäkerhet i statistiken. I sammanställningen ingår totalt 605 elever (501 elever i sfi-kombo och 104 elever i sva grund-kombo).

3.3.1 De flesta klarar yrkeskurserna

Ungefär 8 av 10 elever som påbörjat en kombinationsutbildning till undersköterska har fått godkända betyg i yrkeskurser motsvarande minst 1000 poäng.¹⁸ Nästan 9 av 10 elever har fått godkända betyg i 700 poäng yrkeskurser, vilket motsvarar det antal yrkespoäng som idag finns i det nationella yrkespaketet för vårdbiträden. Det är inga större skillnader mellan elever som läst sfi-kombo och sva grund-kombo. Kvinnor och män klarar yrkeskurserna i ungefär lika hög utsträckning.

En tidigare genomgång av betygssättning visar att elever i kombinationsutbildningar oftare får betyget E i yrkeskurserna jämfört elever i reguljära utbildningar. Det är också vanligare med muntliga kompletteringar på kombinationsutbildningar.¹⁹

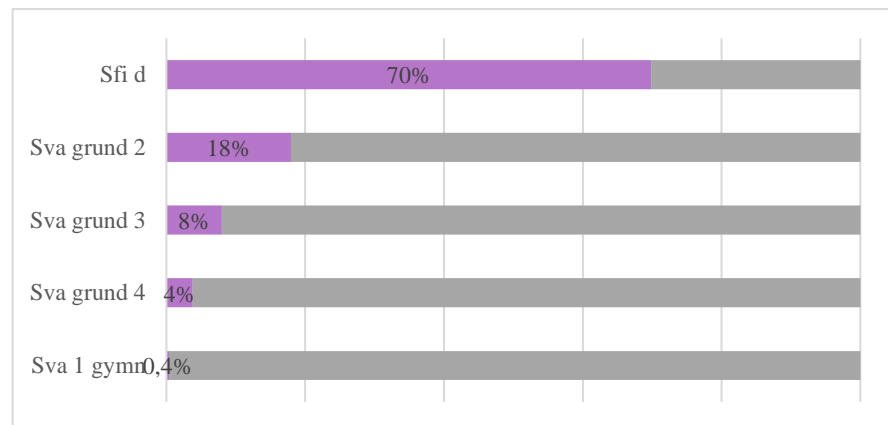
¹⁸ Det nationella yrkespaketet för undersköterskor innehåller 1350 poäng i yrkesämnen sedan 2021, men det har skett vissa förändringar över tid.

¹⁹ Arbetsmarknadsförvaltningen 2021. Internt dokument. Kvalitet på betygssättning i kombinationsutbildningar.

3.3.2 Få som får godkänt i svenska som andraspråk

När det gäller kurser i svenska (sfi d, sva grund 2-4²⁰ samt sva 1 på gymnasial nivå) kan vi ta fram uppgifter om andelen godkända betyg under utbildningstiden för elever i en kombinationsutbildning. Eftersom de formella språkraven för undersköterskor inte var lika skarpa tidigare så beskriver en del lärare och rektorer att fokus inte alltid var inriktat på betyg i svenskkurserna. Detta kan påverka tolkningen av resultaten, men ger ändå en indikation kring förutsättningarna att klara av kurser i svenska under en kombinationsutbildning.

Diagram 1: Andel elever i *sfi-kombo* vård och omsorg som klarat kurser i svenska under utbildningstiden.

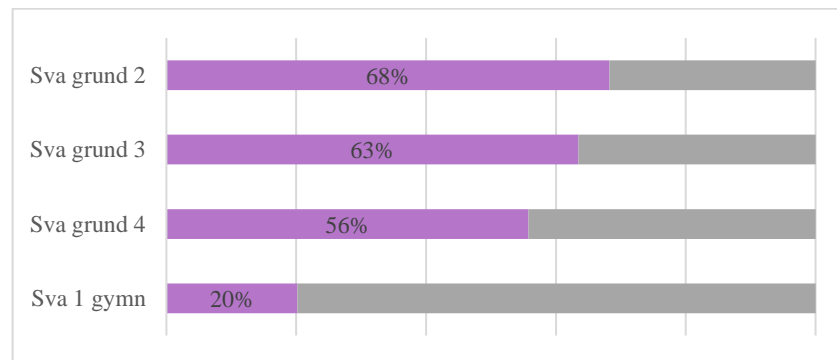

Ungefär 7 av 10 elever i sfi-kombo fick ett godkänt betyg i sfi d. Det är få som klarar ytterligare kurser inom svenska som andraspråk på grundläggande nivå (sva grund 2-4) och i princip ingen som fått ett godkänt betyg i svenska som andraspråk på gymnasial nivå. Det är inga större skillnader mellan kvinnor och män.

Bland de elever som fått godkända betyg i många yrkeskurser är det något fler som klarar språkkurserna. Ungefär 8 av 10 av de elever som tagit minst 1000 yrkespoäng har även fått godkänt betyg i sfi d och 2 av 10 har fått godkänt betyg i sva grund 2.

²⁰ Ingen elev har läst sva grund delkurs 1 enligt vårt registerutdrag. Delkurs 1 är för dem som behöver repetera delar från sfi.

Diagram 2: Andel elever i *sva-kombo* vård och omsorg som klarat kurser i svenska under utbildningstiden.

Bland de elever som gått sva grund-kombo, dvs. var färdiga med sfi när de startade kombo, är genomströmningen i svenskkurserna bättre. Ungefär två tredjedelar klarar både sva grund 2 och 3 och drygt hälften även sva grund 4. Endast 2 av 10 elever klarade dock sva 1 på gymnasial nivå, dvs. den kurs som i dag krävs för underskötersketiteln. Om vi endast tittar på den grupp som klarat minst 1000 poäng yrkeskurser är andelen något högre (en fjärdedel klarade sva 1).

3.3.3 Etablering på arbetsmarknaden

Arbetsmarknadsförvaltningen följer med hjälp av statistik från SCB upp arbetsmarknadsetablering för personer som avslutat en yrkesutbildning. Ett år efter avslutad kombinationsutbildning är 33 procent etablerade på arbetsmarknaden. Det går inte att särskilja vård och omsorg i statistiken för kombinationsutbildningar, men vård och omsorg är den vanligaste inriktningen. Motsvarande siffror för reguljär yrkesutbildning är 45 procent (för vård och omsorg är andelen 58 procent). Statistiken gäller de som avslutade en utbildning år 2019 och arbetsmarknadsetablering år 2020, senare uppgifter finns inte än.

3.4 Utbildningen ur ett arbetsgivarperspektiv

Under förstudien har vi haft kontakt med arbetsgivarrepresentanter från två stadsdelsförvaltningar samt en privat och en ideell aktör i äldreomsorgen. Samtalen har ofta handlat om vuxenutbildning till undersköterska generellt och det har i vissa fall varit svårt för arbetsgivarna att bedöma kombinationsutbildningen separat. Alla har inte tagit emot apl-elever från kombinationsutbildningar, däremot har samtliga erfarenhet av att ta emot språksvaga elever. Vår sammanfattning rör därför i första hand generella utmaningar och möjligheter när det gäller vuxenutbildningen och samverkan mellan skola och arbetsliv.

3.4.1 Parallell utmaning att höja befintlig personals kompetens

De arbetsgivarrepresentanter som vi har träffat har relativt stora behov av att höja kompetensen hos de redan anställda. Det handlar framför allt om språknivån hos befintlig personal, men i och med att undersköterska har blivit en skyddad yrkestitel handlar det också om att säkerställa och se över kunskaperna generellt i denna grupp.

”Vi behöver jobba med de redan anställda.” / Chef vård- och omsorgsboende

---

I takt med att allt färre av de anställda har svenska som modersmål har arbetsgivarna olika språkutvecklande insatser. Det kan vara egna initiativ eller som en del i stadens arbete för språkutveckling på arbetsplatsen. Språkombud, dvs. anställda som stöttar sina kollegor i språk, är ett koncept som några också arbetar utifrån.

Brist på utbildad personal i kombination med utmaningen att höja språknivån för befintlig personal är en utmaning för arbetsgivarna. En arbetsgivarrepresentant beskriver till exempel hur de formella språkraven blir allt skarpare, men att det är en svår uppgift att höja språket till den nivån. De arbetsplatser som haft språklärare på arbetsplatsen ser det som en viktig insats, men uppfattar att det inte räcker eftersom behoven är så stora.

Parallellt med kompetensutmaningen beskriver arbetsgivarrepresentanterna att gruppen äldre på boenden eller som har hemtjänst har förändrats över tid. Det är vanligare med multisjuklighet, men också exempelvis psykisk ohälsa och missbruk. Det är också fler akuta placeringar. Detta, beskriver några intervjupersoner, gör att kraven på personalens kompetens ökar ytterligare.

3.4.2 Vuxenutbildningen behöver förbereda eleverna bättre

Chefer inom äldreomsorgen beskriver att de ofta uppfattar att de som har en godkänd undersköterskeutbildning inte har de kunskaper som betygen visar. Cheferna uppfattar alltså att det finns en diskrepans mellan betyg och faktiska kunskaper. Det som cheferna framför allt lyfter är att de nytexaminerade undersköterskorna inte alltid har tillräckliga kunskaper i svenska språket. Några arbetsgivare betonar att det är vuxenutbildningens ansvar att säkerställa att de elever som har gått undersköterskeutbildningen har tillräckliga språkkunskaper. Därutöver behöver arbetsplatserna ändå arbeta språkutvecklande eftersom språkkunskaper behöver underhållas.

”Att någon är utbildad undersköterska väger inte så tungt. Undersköterskor idag – jag vet inte vad de har för kunskap.” / Chef hemtjänst

---

Utöver språk uppfattar några arbetsgivarrepresentanter att eleverna inte har fått tillräcklig förståelse för vad arbetet som undersköterska innebär under utbildningstiden. Några lyfter också, i likhet med lärarna (se avsnitt 3.1.7.), att det saknas grundläggande kunskaper i exempelvis biologi.

Det finns en förhoppning att den skyddade yrkestiteln där sva 1 ingår som ett krav för anställning som undersköterska ska leda till att de som gått färdigt undersköterskeutbildningen framöver är starkare språkmässigt.

3.4.3 Kontakter mellan vuxenutbildningen och arbetsgivare

Det finns en stor variation i hur mycket kontakt de arbetsgivare vi har träffat har med enskilda skolor och/eller arbetsmarknadsförvaltningen. I något fall finns en väletablerad samverkan sedan många år, i andra fall handlar det om kontakter med skolan i samband med apl.

I Stockholms stad finns redan vissa strukturer för att stärka samarbetet mellan skola och arbetsliv inom vård- och omsorgsbranschen. Ett exempel är styrgrupper inom ramen för Vård- och omsorgscollege. Det finns också ett regionalt råd med representanter från bland annat utbildningsanordnare och arbetsgivare. Här sker samverkan kring långsiktiga kompetensförsörjningsfrågor inom vård och omsorg.

De arbetsgivare som vi har intervjuat ser gärna bättre strukturer för möten mellan skola och arbetsgivare för att utbildningen så väl som möjligt ska motsvara behoven i arbetslivet. Även representanter från utbildningssidan ser detta som betydelsefullt. En arbetsgivare föreslår lokala kluster för skolor och arbetsplatser, dvs. arbetsgivare och utbildningsanordnare samverkar utifrån geografisk närhet (t.ex. inom en stadsdel). Eleverna kan då få en nära koppling till ett eller flera vård- och omsorgsboenden och lärarna kan också vara ute på boendena.

3.4.4 Svårt för arbetsgivare att vara mer involverade

Vi har frågat chefer inom äldreomsorgen i vilken utsträckning de kan vara mer involverade före, under eller efter en kombinationsutbildning. Generellt ser arbetsgivarna att det är svårt att lägga mer tid och resurser på detta. Som vi tidigare nämnt är verksamheten inom äldreomsorgen ofta pressad och flera beskriver att de har svårt att ha tid till mer än insatserna runt apl. Detta hänger bland annat ihop med att arbetsgivarna behöver fokusera på kompetensutveckling för befintlig personal.

Det finns samtidigt en vilja hos några av arbetsgivarna att besöka skolorna mer och berätta om arbetets innehåll och arbetsplatserna tidigt under utbildningen. Det skulle kunna öka elevernas förståelse för arbetet inom äldreomsorgen tror arbetsgivarna. Några önskar också vara delaktiga i processerna kring antagning till utbildningen för att personer som passar för yrket söker och väljer att gå vård- och omsorgsutbildningen.

I elevintervjuerna framkommer att flera elever kommer klara av yrkeskurserna, men inte de sista språkkurserna som krävs för att få arbeta som undersköterska. En av de stadsdelsförvaltningar som vi har pratat med är positiv till att den sista delen av språkutbildningen skulle kunna kombineras med arbete inom äldreomsorgen. Att hitta ett upplägg för dessa elever, i samarbete mellan vuxenutbildningen och en arbetsgivare, skulle kunna vara ett sätt att gemensamt stötta dessa elever till att få mer stabila anställningar och bli helt klara med sin undersköterskeutbildning.

3.4.5 Arbetsplatsförlagt lärande (apl)

Syftet med apl är att eleven ska bli väl förberedd för sitt yrkesområde. Elever i kombinationsutbildning inom vård och omsorg har tre apl-perioder.

Ett alternativ till upplägget med särskilda apl-perioder under utbildningen är kontinuerlig apl, dvs. att eleven är på en arbetsplats några dagar i veckan under större delen av utbildningen. I Stockholm stad pågår nu en pilot med kontinuerlig apl inom kombinationsutbildningen med inriktning barn och fritid. Denna pilot inspireras av en modell som vuxenutbildningen i Partille kommun har genomfört.²¹ Apl blir då en mer integrerad del i utbildningen och de praktiska respektive teoretiska momenten knyts närmare varandra.

Under intervjuerna har vi frågat arbetsgivarna inom äldreomsorgen hur de ser på möjligheterna att ta emot apl-elever kontinuerligt. Även om det kan finnas fördelar med en tät kontakt med elever och skola, uppfattar flera att det är svårt att lösa praktiskt. Apl beskrivs som en ”trång sektor” med många olika utbildningsanordnare som behöver platser för sina elever. Liknande svar får vi när det gäller lärlingsupplägg, dvs. att den största delen av utbildningen förläggs på en eller flera arbetsplatser. Flera av de intervjuade menar att

---

²¹ Göteborgsregionen 2022. Att styra, organisera och samarbeta för en integrerad lärsituation för eleverna. Exempel från yrkesutbildning med språkstöd i Göteborgsregionen april 2020 – oktober 2021.

”Organisering och struktur kring apl kan bli bättre, så det inte bara blir en enskild handledare som står för det. Det är mycket som vi skulle kunna göra för att möta upp eleverna på apl bättre.” / Chef äldreomsorg

---

eleverna behöver vissa kunskaper, särskilt grundläggande språkkunskaper, innan de är ute på en arbetsplats.

En svårighet för vissa arbetsplatser är att hitta kvalificerade och lämpliga handledare för apl. En stadsdelsförvaltning framför att ett mer organiserat mottagande skulle kunna gynna både elever och handledare. Istället för ett upplägg med att en handledare har hand om en elev skulle arbetsplatsen kunna ha ett gemensamt upplägg för flera apl-elever, t.ex. med gemensamma pass och möjligheter att följa arbetet på flera olika enheter.

3.4.6 Arbetsdifferentiering en aktuell fråga

Differentiering av arbetsuppgifter kan vara ett sätt att delvis möta kompetensutmaningen i äldreomsorgen. I praktiken handlar det om att personal med kortare eller ingen omsorgsutbildning utför olika typer av servicearbete (t.ex. städning och inköp) medan vård- och omsorgsuppgifter reserveras för utbildade undersköterskor. Var tredje kommun har beslutat att differentiera service och personlig omvårdnad inom hemtjänsten, och flera utreder eller planerar att genomföra differentiering²² (se även avsnitt 4.4 om Göteborg för exempel på differentierade tjänster).

Till viss del förekommer differentiering redan i dag i staden, men inte på ett strukturerat sätt med särskilda riktlinjer eller tjänster för servicearbete. De arbetsgivare som har testat någon form av differentiering har generellt goda erfarenheter av det, men till följd av stadens riktlinjer (se nästa avsnitt) och upphandlingskrav är utrymmet att anställa servicebiträden litet. Om differentieringen ska öka behöver staden gå före med riktlinjer och tjänstebeskrivningar. Ett par intervjupersoner efterlyser en mer strategisk samverkan kring detta mellan äldreomsorgsförvaltningen, vuxenutbildningen och arbetsgivarna.

De intervjuade ser också vissa farhågor med en ökad differentiering. En risk är att försämrade arbetsmiljö till följd av mindre variation i arbetet om arbetsuppgifterna delas upp. En annan risk är att helheten och kontinuiteten för vårdtagaren försämras om olika personal utför olika uppgifter.

Eftersom det är brist på rätt utbildad personal, framför allt undersköterskor, ser dock arbetsgivarna att differentiering kan vara ett sätt att möta kompetensutmaningen. Dels kan vissa arbetsuppgifter lyftas från undersköterskorna, dels kan en tjänst som servicebiträde eller liknande fungera som ett första steg in för att så

---

²² Vård- och omsorgsanalys 2023. Dela på arbetet – om differentierade arbetsuppgifter i hemtjänsten. Rapport 2023:3.

småningom utbilda sig till undersköterska. I verksamheterna finns möjlighet att differentiera en del arbetsuppgifter. Differentiering ses som positivt om det finns en tydlig väg och möjligheter för de som önskar utbilda sig vidare. Det är också viktigt att någon form av utbildning kopplas till servicetjänster, menar arbetsgivarna. Dels behövs en viss språknivå även för sådana tjänster, dels är det bra med viss basutbildning för arbete i äldreomsorgen.

Dagens kompetenskrav för praktik och anställning i staden

Stadens äldreomsorg ställer krav på de anställdas kompetens. All omvårdnadspersonal på vård- och omsorgsboenden ska ha en yrkesförberedande utbildning motsvarande nationella yrkespaketet för undersköterska. All personal ska vidare behärska svenska i tal och skrift motsvarande sva 1.²³ Inom hemtjänsten ska minst 50 procent av personalen ha motsvarande en vårdbiträdesutbildning och minst 30 procent en undersköterskeutbildning.²⁴ Den totala andelen utbildad personal på gymnasial nivå ska alltså vara minst 80 procent inom hemtjänsten. Precis som personal på vård- och omsorgsboenden ska personal i hemtjänsten behärska svenska i tal och skrift motsvarande svenska 1 eller sva 1.

---

²³ Äldreförvaltningen 2021. Uppdragsbeskrivning för stadsdelsnämndernas verksamhet – Vård- och omsorgsboende inom stadens valfrihetssystem. Dnr 5.1.1-648/2020

²⁴ Äldreförvaltningen 2022. Uppdragsbeskrivning för stadsdelsnämndernas verksamhet – Hemtjänst i ordinärt boende. Dnr ALD 2022/148.

4. Exempel från andra kommuner och närliggande satsningar

Mot bakgrund av de höga språkraven är det allt färre kommuner som erbjuder sfi-kombo inom vård och omsorg.²⁵ Vi har haft kontakt med sju kommuner som idag inte har sfi-kombo, och i vissa fall inte kombo alls, inom vård och omsorg. I det här avsnittet ger vi exempel på upplägg i några andra kommuner. Avslutningsvis beskriver vi några satsningar i Stockholm för personer som behöver stärka sina språkkunskaper och arbetar, eller är intresserade av att arbeta, inom vård och omsorg.

4.1 Malmö – fokus på reguljär utbildning

Malmö har tidigare haft en kombinationsutbildning till vårdbiträde, men har idag inga kombinationsutbildningar inom vård och omsorg. Bakgrunden är bland annat att för få elever klarade kurserna i svenska. I stället för kombinationsutbildningar satsar Malmö på att så många elever som möjligt ska kunna påbörja en reguljär undersköterskeutbildning.

Förberedelsetermin inför reguljär utbildning

I mars 2024 startar vuxenutbildningen i Malmö en utbildning som förbereder eleverna till undersköterskeutbildningen. Den förberedande utbildningen är för sökande som saknar behörighet i någon av kurserna svenska som andraspråk 1 på gymnasial nivå (sva 1) samt biologi och matematik motsvarande grundskolans årskurs 9. De som klarar kurserna på den förberedande utbildningen garanteras plats i den reguljära undersköterskeutbildningen. Den förberedande utbildningen är sex månader och innehåller förutom svenska, biologi och matematik, även en orienteringskurs med ett innehåll som förbereder för vård- och omsorgsstudier.

Klar med språket först

Malmöns inriktning är alltså att de formella språkraven (sva 1) ska uppnås innan eleven påbörjar en undersköterskeutbildning. Bakgrunden är bland annat att man ser att det behövs vissa grundläggande kunskaper (där språk är en) för att klara av utbildningen till undersköterska. Samtidigt har många sökande till den reguljära vård- och omsorgsutbildningen saknat vissa andra ämnen, och den förberedande kursen syftar till att öka andelen

---

²⁵ Skolverket 2023. Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux. Redovisning av regeringsuppdrag.

behöriga. Platsgarantin till den reguljära utbildningen blir en motivation för eleverna.

4.2 Skövde – utbildning mot servicearbete och basår inför reguljär utbildning

Vuxenutbildningen i Skövde har i dagsläget inga hela kombinationsutbildningar inom vård och omsorg, men har tidigare haft en kombinationsutbildning till undersköterska på sva grundnivå. För personer som vill jobba inom vård och omsorg, men saknar behörighet till reguljär undersköterskeutbildning, finns nu två utbildningsalternativ: en introduktionsutbildning mot servicearbete för de som står långt ifrån utbildning på gymnasial nivå, och ett basår inom vård och omsorg för de som står närmare.

Utbildning mot servicearbete som en första ingång

Utbildningen till serviceassistent testades först i ett ESF-projekt för individer som står långt ifrån arbetsmarknaden. Syftet var att ge deltagarna möjlighet att prata svenska och samtidigt få en utbildning i enklare arbetsuppgifter på en arbetsplats (till exempel kök, städ och tvätt). Kommunen har inrättat tjänsten enhetsassistent inom barn- och äldreomsorg där enklare arbetsuppgifter utan krav på formell kompetens ingår. Till denna tjänst hör en kortare utbildning, cirka ett halvår, som innehåller yrkessvenska, introduktion till vård och omsorg och praktik i verksamheten.

Vuxenutbildningen i Skövde har också en reguljär utbildning mot servicearbete inom vård och omsorg under benämningen servicemedarbetare i sjukhusmiljö. Utbildningen riktar sig till dem som har kunskaper motsvarande sfi c och innehåller yrkessvenska samt kurser i service och bemötande samt etik. Apl på sjukhus ingår också.

Basår som en ingång till reguljär undersköterskeutbildning

I stället för kombinationsutbildning till undersköterska har Skövde ett basår som förberedelse till reguljär vuxenutbildning till undersköterska. Bakgrunden är att man uppfattade att det var för svårt för eleverna att läsa svenska som andraspråk på grundläggande nivå samtidigt som de gymnasiala vårdkurserna. Även om eleverna i kombinationsutbildningen klarade av kurserna i skolan, såg man att de inte alltid klarade språket på arbetsplatsen. Därför har Skövde ersatt kombinationsutbildningen med ett basår där det finns tid att koncentrerat arbeta med de grundläggande kurserna i svenska som andraspråk.

Basåret är för elever som har godkänt betyg i sfi d, sva grund 1 eller 2. De som har kommit längre i sin utbildning i sva grund än delkurs 2 rekommenderas i stället läsa färdigt hela sva grund och påbörja

reguljär utbildning direkt. I basåret kombineras utbildning i sva grund 1-4 med en gymnasial yrkeskurs (social omsorg 1). Därutöver ingår orienteringskurser mot yrkessvenska och data samt apl. Basåret ger vid godkänt betyg en garanterad plats på den reguljära vård- och omsorgsutbildning i Skövde.

Skövde har hittills gett basåret tre gånger och under tiden gjort vissa justeringar, till exempel lagt till apl under utbildningen. Språklärarna arbetar utifrån ett vård- och omsorgsperspektiv i sin undervisning. Vuxenutbildningen ser att det är en fördel att eleverna är helt klara med sva grund när de läser senare yrkeskurser. De elever som har behov får extra stöd i sva 1 på gymnasial nivå i den reguljära utbildningen.

4.3 Karlstad – tankar på vårdpreparand inför kombinationsutbildning

Komvux i Karlstad erbjuder en kombinationsutbildning till undersköterska för elever med kunskaper i svenska motsvarande sva grund 2. Karlstad har alltså en något högre startnivå för sva-kombo jämfört med Stockholm. Orsaken är att det annars är svårt att klara sva 1 på gymnasial nivå inom kombinationsutbildningen. Även i den kombinationsutbildning Karlstad ger idag är det svårt för eleverna att klara av sva 1, uppskattningsvis riskerar hälften av eleverna att inte klara denna kurs.

Planer på differentiering med tillhörande utbildningsinsatser

Den kommunala hemtjänsten i Karlstad har sedan våren 2023 delat upp arbetsuppgifterna i vård och service. Undersköterskorna arbetar med vård- och omsorgsinsatser medan en annan grupp medarbetare står för exempelvis tvätt och städ. En möjlighet som vuxenutbildningen i Karlstad ser är att ha en liknande differentiering av arbetsuppgifter på kommunens vård- och omsorgsboenden. Om detta blir verklighet ser Karlstad att en kombinationsutbildning till serviceassistent för elever på sfi-nivå är ett alternativ. Tanken är att detta kan vara ett första steg för elever med kort eller ingen skolbakgrund och långsam progression i studier att komma ut i egen försörjning och få erfarenhet från verksamheten för att efter en tid läsa vidare. Nästa utbildningssteg är en ”vårdpreparand” där eleverna läser sva grund 1 och 2. Därefter kan de gå vidare till kombinationsutbildningen till undersköterska. En förutsättning för att starta en sådan trappstegsmodell är dock att det finns möjlighet att matcha eleverna mot anställning som serviceassistent.

4.4 Göteborg – differentiering av tjänster

Göteborgsregionen har en gemensam karriärvägsmodell i äldreomsorgen med fyra titlar: biträde, vårdbiträde, undersköterska och specialistundersköterska. Tanken är att gemensamma utbildningskrav och tydliga utbildningsvägar ska öka möjligheterna till kompetensutveckling inom äldreomsorgen.

Karriärvägsmodellen innebär att regionen inför två nya titlar (biträde och specialistundersköterska) och differentierar arbetsuppgifterna inom äldreomsorgen. ESF-projektet Fler anställda inom vård och omsorg (Favo) stöttar kommunerna i införandet av modellen.

Biträdesroll utan formella utbildningskrav

För att arbeta som biträde krävs ingen specifik utbildning, men däremot kan aktuell verksamhet ställa krav på exempelvis körkort, svenska och personlig lämplighet.²⁶ Göteborgs stad erbjuder en kortare utbildning (15 veckor) till biträde inom äldreomsorgen som kombinerar svenska med bransch- och yrkesintroduktion.²⁷ Utbildningen innehåller sfi d eller svenska som andraspråk, bemötande och kommunikation, kunskap om samarbete, basala hygienrutiner, samt praktik på en arbetsplats. För att få börja utbildningen behövs godkänt betyg i sfi c.

Biträdesrollen innebär att det är en låg tröskel in till arbete inom äldreomsorgen, men det behövs ytterligare arbete för att skapa en struktur för förflyttningar mellan de olika tjänsterna.

Yrkesutbildning med språkstöd

I Göteborgsregionen går kombinationsutbildningar under namnet yrkesutbildning med språkstöd. Utbildningen undersköterska med språkstöd ges på sva grund-nivå. I undersköterskeutbildningen med språkstöd i Göteborgs stad arbetar språkstödjare i klasserna. Språkstödjarna, som också har kompetens inom vård och omsorg, stöttar eleverna i klassrummet på deras förstaspråk (i de vanligaste språken). Språkstödjarna kan förklara på annat språk än svenska vid behov och på så sätt bidra till att eleverna får en djupare förståelse.

4.5 Övriga iakttagelser från kommunintervjuerna

Frågan om kombinationsutbildningar inom vård och omsorg, och hur de ska utformas för att eleverna ska nå kraven för

---

²⁶ <https://www.karriarvagar.se/hem/bitrade/>

²⁷ <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/plugga-pa-komvux/talangutbildning>

underskötersketiteln, är aktuell i många kommuner.

Kombinationsutbildningar är ofta en liten del av vuxenutbildningen men tar mycket tid och resurser i anspråk. Representanter för vuxenutbildningar i andra kommuner framför ofta liknande utmaningar som rektorer, lärare och sakkunniga i Stockholm gör. Några återkommande exempel från andra kommuner är:

- Trots omfattande stödresurser, till exempel språkstödjare och specialpedagoger, har det varit svårt för eleverna att klara kurserna, särskilt i sfi-kombo men även i sva-kombo.
- Även i andra kommuner beskriver de intervjuade ofta att eleverna utöver mer språkkunskaper behöver andra grundläggande kunskaper (t.ex. biologi) för att klara de gymnasiala vård- och omsorgskurserna.
- Det är svårt att få integrering att fungera fullt ut. Därtill är elevgrupperna ofta heterogena språkmässigt och risken är då att språkutvecklingen försvåras.

Flera av de kommuner som vi har haft kontakt med pekar särskilt på nära samarbete med arbetsgivare och arbetsplatser som en framgångsfaktor. Tidig och kontinuerlig kontakt med en arbetsplats motiverar eleverna och gör att de får god förståelse för vad yrket innebär. En framgångsfaktor är även god och nära samverkan på förvaltningsövergripande nivå.

Flera av kommunerna har testat någon form av yrkesinfärgning mot vård på sfi. Tanken har varit att fånga upp elever som är intresserade av att arbeta inom vård och omsorg redan på sfi, men det har varit svårt att få tillräckligt många sökande. Flera kommuner nämner även att det är svårt med vårdbiträdesutbildningar. Dels finns inte lika stor efterfrågan på vårdbiträden som undersköterskor, dels är språkraven höga även för vårdbiträden.

4.6 Närliggande satsningar och pågående utredningar

Det finns många olika initiativ för att utbilda till och kompetensutveckla inom vård och omsorg. Här ges ett par exempel som kan vara relevanta för den målgrupp som behöver utveckla både språk och yrke för arbete inom äldreomsorgen.

- *Preparandkurs inför undersköterskeutbildning.* Arbetsmarknadsförvaltningen testar en modell med språknivåtest och preparandkurs för de som söker till reguljär undersköterskeutbildning inom komvux i Stockholm. Bakgrunden är att lärare och rektorer på vård- och omsorgsutbildningarna upplever att eleverna har fått allt svårare att tillgodogöra sig utbildningen, bland annat för att kunskaperna i svenska språket inte är tillräckliga.

- *Kompetensutveckling i äldreomsorgen.* Ett ESF-projekt som bl.a. utbildar personal i äldreomsorgen i tre stadsdelsförvaltningar. Kärnan i projektet är en integrerad språk- och yrkesundervisning.
- *Språksatsningar på arbetsplatser.* En satsning i Stockholms stad där sfi-lärare kommer till arbetsplatser inom bland annat äldreomsorgen och undervisar i yrkessvenska. Det kan t.ex. handla om att lättare kunna samtala med de boende, kommunicera med anhöriga och dokumentera.
- *Språkombud.* För att stärka arbetet med språkstödande arbetssätt utbildas språkombud på arbetsplatserna i äldreomsorgen. Språkombud är medarbetare som stöttar kollegor i språkutveckling. Konceptet är utvecklat av Vård- och omsorgscollege.
- *Samarbeten med arbetsgivare.* Arbetsgivare kan både ha egna utbildningsinsatser och satsningar tillsammans med Stockholms stad eller Arbetsförmedlingen. Ett exempel är en pilot som genomförs av Enheten för språkstöd, arbetsmarknadsförvaltningen, i samarbete med en arbetsgivare. Piloten är en arbetsmarknadsinsats för kvinnor långt ifrån arbetsmarknaden som vill jobba inom vård och omsorg. Deltagarna får fyra veckors introduktion (och därefter fyra veckors praktik) inför en subventionerad anställning som serviceassistent. Bakgrunden är bland annat att det finns personer som vill jobba inom vården men inte kan gå en kombinationsutbildning eftersom de är på sfi-nivå.
- *Äldreomsorgslyftet.* En statlig satsning för att höja kompetensen i äldreomsorgen. Ger möjlighet för personal att utbilda sig på arbetstid. Utbildningar som ger rätt till stöd är bland andra yrkespakteten till undersköterska respektive vårdbiträde (inklusive kombinationsutbildningar).
- *Utredning om språkrav för personal inom äldreomsorgen (Dir. 2023:44).* Utredningen ska bland annat föreslå vilken kunskapsnivå i svenska som är lämplig för undersköterskor och vårdbiträden, men också andra yrken, t.ex. de som utför serviceuppgifter i äldreomsorgen.

Sammantaget pågår flera initiativ för att möta kompetensutmaningen inom äldreomsorgen. Utmaningarna är inte isolerade till kombinationsutbildningar. Även i den reguljära undersköterskeutbildningen och bland personalen på arbetsplatserna finns ofta svårigheter som har att göra med otillräckliga kunskaper i svenska språket.

5. Analys av utbildningsalternativ och utredningens rekommendationer

I det här kapitlet beskriver vi tre utbildningsvägar mot en undersköterskeexamen för personer vars kunskaper i svenska språket inte är tillräckliga för att påbörja en reguljär komvuxutbildning till undersköterska. Vi analyserar också konsekvenser av olika alternativ för elever, utbildningsanordnare och arbetsgivare. Avsnittet avslutas med förstudiens rekommendationer.

5.1 Tre utbildningsvägar

Utifrån förstudiens samlade intervjuunderlag och kontakter med andra kommuner om deras utbildningsupplägg har vi valt att närmare beskriva och analysera tre skilda utbildningsvägar:

1. Förbered elever för reguljär vård- och omsorgsutbildning
2. Sammanhållen sfi-kombo till undersköterska
3. Differentierad utbildning mot differentierade tjänster

De tre alternativen har diskuterats i workshops med representanter från skola och arbetsliv. Utbildningsvägarna ska inte ses som heltäckande, andra alternativ är också möjliga. Syftet är att tydliggöra för- och nackdelar med några alternativ som är relativt olika varandra. Förslagen är inte heller varandra uteslutande. Det är exempelvis möjligt att tänka sig olika typer av förberedande inslag i ett förslag med differentierad utbildning.

5.1.1 Väg 1. Förbered för reguljär yrkesutbildning inom vård och omsorg

För sfi-elever som vill arbeta inom vård och omsorg finns möjligheten att läsa svenska som andraspråk på grundläggande nivå inom komvux och på så sätt bli behöriga till yrkesutbildningar till vårdbiträde eller undersköterska. Samtidigt kan det behövas särskilda förberedelser som inte ryms inom ordinarie utbildningsutbud. Ett förberedande utbildningsspår kan även innehålla introduktion till yrket och branschen.

I de exempel från andra kommuner som vi tidigare redogjort för finns olika upplägg på förberedande utbildningar (se avsnitt 4). Skövdes basår innehåller sva grund, en gymnasial yrkeskurs, orienteringskurser och apl. Malmö har gått steget längre när det gäller förkunskaper i svenska språket och i deras förberedelsetermin ingår kurserna sva 1 på gymnasial nivå samt biologi och matematik motsvarande grundskolans årskurs 9.

Viktiga delar i en förberedande utbildning

Mot bakgrund av det underlag som vi samlat in (se avsnitt 3 och 4) bedömer vi att följande delar med fördel kan ingå i ett förberedelsepaket inför reguljär utbildning inom vård och omsorg:

- *Språket i fokus.* Målet med den förberedande utbildningen behöver vara att eleverna blir klara med de grundläggande kurserna i svenska som andraspråk (t.o.m. sva grund 4). Elever och lärare beskriver relativt samstämmigt att det behövs mer kunskaper i svenska språket för att kunna tillgodogöra sig gymnasiala yrkeskurser.
- *Påfyllnad av andra grundläggande kunskaper.* Vårt underlag pekar på att ytterligare grundkunskaper kan behövas för att tillgodogöra sig vårdkurser i en reguljär utbildning. Det handlar framför allt om naturkunskap eller biologi, men kan även inkludera kurser som matematik och samhällskunskap på grundläggande nivå.
- *Motiverande delar.* I en förberedande utbildning mot reguljär vård- och omsorgsutbildning är det en fördel om eleverna får en tidig förståelse och koppling till yrket. Arbetsgivare behöver här vara involverade på något sätt, antingen genom att arbetsgivare besöker skolan och/eller att elever besöker arbetsplatser.
- *Kompletterande stöd.* För att förbereda eleverna inför reguljär utbildning kan stöd i studieteknik och digital teknik vara relevant.

Även om både språkkurser och grundläggande teoretiska kurser finns i ordinarie utbildningsutbud inom komvux ger en sammanhållen förberedande utbildning möjligheter att väva in andra kompletterande delar genom orienteringskurser. Det ger också en möjlighet att få en tidig koppling till yrket genom att det finns en arena för att involvera arbetsgivare, vilket i sig kan vara motiverande för eleverna. Även språkundervisningen kan till viss del ges i en yrkeskontext.

Platsgaranti till reguljär vård- och omsorgsutbildning för de elever som klarar den förberedande utbildningen kan fungera motiverande och även skapa en tydlig utbildningsväg från förberedelsekurs till undersköterskeutbildning.

Vilka språknivåer bör en förberedande utbildning inrikta sig mot?

Syftet med den aktuella förstudien är att undersöka utbildningsalternativ för målgruppen med svaga förkunskaper i svenska språket. I Malmö ska eleverna vara färdiga med samtliga kurser i sva grund innan den förberedande utbildningen där sva 1 på gymnasial nivå ingår. Utifrån förstudiens målgrupp, som har en

lång väg till sva 1, bedömer vi att ett förberedande utbildningsspår åtminstone bör omfatta elever som behöver läsa sva grund och eventuellt även sfi d.

Stockholms stad genomför i dagsläget en pilot med en förberedande utbildning inför reguljär vård- och omsorgsutbildning som riktar sig till elever som har godkänt betyg i sva grund 4, men där språktestet visar att de faktiska kunskaperna inte motsvarar denna nivå.

Utbildningen går under namnet preparandkursen. Preparandkursen är tio veckor och innehåller språk, vissa yrkesdelar, studieteknik och digital teknik. Den förberedande utbildning som vi beskriver här riktar sig däremot till de elever som inte har läst sva grund och behöver en längre förberedelse där samtliga kurser inom sva grund ingår. Kartläggning av elevernas faktiska språkkunskaper och andra kunskaper blir dock en viktig del även i denna utbildningsform.

Bred grund och fler valmöjligheter

Målet med en förberedande utbildning är att eleverna får godkända betyg i grundläggande kurser i svenska som andraspråk och andra ämnen på grundläggande nivå. Yrkesinslagen, t.ex. kontakt med arbetsplatser inom vård och omsorg, ger också möjlighet för eleven att bedöma om de har valt rätt inriktning och på så sätt få mer motiverade elever till reguljär utbildning. Den förberedande utbildningen ska ge en bra grund för att kunna göra välgrundade val kring eventuell fortsatt utbildning inom vård och omsorg. För de som väljer att inte utbilda sig vidare till undersköterska är det viktigt att den förberedande utbildningen även ger en bra bas för andra utbildningsval.

Ett alternativ är att inkludera yrkeskurser och apl redan i den förberedande utbildningen. En fördel med detta är större möjligheter till en integrerad utbildning och en tidig, nära, yrkeskoppling. Samtidigt ligger tyngdpunkten i en förberedande utbildning på att fylla på med de förkunskaper som ofta saknas.

Förberedelse till reguljär utbildning eller kombinationsutbildning?

Nuvarande sva-kombo i Stockholm innehåller sva grund och sva 1. Ett alternativ med ett förberedelsepaket (med bl.a. sva grund) till reguljär utbildning överlappar alltså delvis med sva-kombo. Skillnaden är att i en förberedande utbildning läser eleverna sva grund innan yrkesutbildningen startar. Skillnaden är också att ämneskurser på grundläggande nivå (t.ex. biologi, matematik och samhällskunskap) kan ingå i en förberedande utbildning, men inte finns med i nuvarande sva-kombo. Om staden både erbjuder ett förberedelsepaket till reguljär utbildning och en sva-kombo är det utbildningar som riktar sig till i princip samma målgrupp.

Alternativet med en förberedande utbildning ersätter i så fall dagens kombinationsutbildning inom vård och omsorg.

Konsekvensanalys

Konsekvenser för elever

En förberedande utbildning som omfattar sva grund och andra grundläggande kurser i relevanta ämnen gör sannolikt eleverna mer förberedda för yrkeskurser på gymnasial nivå. Det möter på så sätt de brister som både elever och lärare ser när det gäller de förkunskaper som behövs för undersköterskeutbildningen. De elever vi har talat med beskriver att de skulle behövt kunna mer svenska för att förstå yrkeskurserna, särskilt i början av utbildningen.

Ytterligare en fördel är att en förberedande utbildning ger eleverna en bredd av kunskaper som ger behörighet till fler yrkesutbildningar inom komvux. De som inte längre är intresserade av vård och omsorg kan välja om.

Nackdelen är att utbildningen till undersköterska totalt sett blir längre, vilket för eleverna även får ekonomiska konsekvenser. Sva grund och andra grundläggande kurser inom komvux ger möjlighet till studiemedel, men målgruppen kan vara tveksam till detta under en längre tid och heltidsstudier påverkar även möjligheterna att arbeta.

Även om en förberedande utbildning delvis kan innehålla delar som ger förståelse för yrket, t.ex. genom att arbetsgivare på olika sätt är involverade i utbildningen, så kommer en förberedande utbildning inte innebära en lika tidig och direkt kontakt med yrket som i en kombinationsutbildning. Sådana motiverande delar, liksom den tydliga yrkeskontext för andraspråksutveckling som kan finnas i en kombinationsutbildning, riskerar att bli svagare i ett alternativ med en förberedande utbildning. Detta kan påverka elevernas motivation. Platsgaranti till reguljär utbildning för de elever som får godkända betyg kan samtidigt verka motivationshöjande.

Konsekvenser för utbildningssidan

En förberedande utbildning kan fungera som en brygga mellan sfi och den reguljära utbildningen och ge elever relevanta och förhoppningsvis mer likvärdiga förkunskaper. Samtidigt kommer elever med olika förkunskaper även till en förberedande utbildningsdel. Upplägget kan därför komma att variera mellan elevgrupper, vilket kan försvåra för anordnarna.

Som vi beskrivit ovan finns redan kurser i ordinarie utbud som eleverna kan läsa för att bli behöriga till reguljär vård- och omsorgsutbildning. Ett sammanhållet förberedande paket kräver

planering och förberedelser för utbildningsanordnare kring bland annat lärarresurser. Den förberedande utbildning som vi beskrivit involverar både språk- och ämneslärare på grundläggande nivå. Dessutom bör det finnas en viss yrkeskoppling och det är då en fördel att exempelvis språklärarna har någon erfarenhet av området. Att upprätthålla kontinuitet i en utbildning som involverar flera lärarkategorier kan vara en utmaning. I kombinationsutbildningen finns yrkessammanhanget för språkutvecklingen. Ett sådant sammanhang kan vara svårare att åstadkomma i en förberedande utbildning där fokus är svenska som andraspråk och ämneskurser på grundläggande nivå.

För utbildningsanordnarna krävs också att tillräckligt många elever söker till en förberedande utbildning. Här finns flera risker, till exempel att eleverna inte ser tillräckligt stora fördelar utan uppfattar vägen till undersköterska som alltför lång och osäker och därför väljer andra utbildningsalternativ eller arbete. Risken finns också för fler avhopp då det blir en mer uppdelad utbildning till undersköterska där det är svårare att hålla motivationen uppe i jämförelse med en sammanhållen kombinationsutbildning.

Konsekvenser för arbetsgivare

En möjlig konsekvens av ett förberedande spår är att de färdiga undersköterskorna har mer av de kunskaper som behövs i yrket. I likhet med skolorna beskriver arbetsplatserna att de som kommer från utbildningarna ibland saknar grundläggande kunskaper i exempelvis matematik och biologi. Mer kunnig personal är därför en förhoppning som arbetsgivare och arbetsplatser har med en förberedande utbildning. En annan förhoppning är mer språkstarka elever och i längden även mer språkstarka medarbetare. Detta ger fördelar såväl i de kommunikativa delarna i yrket som när det gäller patientsäkerhet.

I en förberedande utbildning har arbetsgivare en chans att tidigt informera om yrket och ge eleverna en förståelse för vad arbetet inom vård och omsorg innebär i god tid före den reguljära utbildningens apl-perioder. Arbetsgivarnas förhoppning är att en förberedande utbildningsdel i längden kan ge medarbetare som verkligen vill arbeta i, och passar för yrket. En risk som arbetsgivarna ser är dock att det blir färre undersköterskor och därmed ökade svårigheter att rekrytera och bemanna.

5.1.2 Väg 2. Sammanhållen sfi-kombo

Som vi tidigare har beskrivit erbjuder Stockholms stad, liksom många andra kommuner, inte längre kombinationsutbildningar till undersköterska med start på sfi-nivå. Den huvudsakliga orsaken är att det inte uppfattas som möjligt att hinna med de kurser i svenska som andraspråk som krävs för underskötersketiteln.

Samtidigt har flera av de vi intervjuat beskrivit tydliga fördelar med en sammanhållen utbildning till undersköterska för de som på grund av språket inte har möjligheten att påbörja en reguljär undersköterskeutbildning. Det handlar till exempel om att språkutbildningen kan kopplas till en yrkeskontext och att denna möjlighet kan skapa goda förutsättningar för lärande och språkutveckling. Innehållet i utbildningen kan då bli mer meningsfullt för eleverna, i jämförelse med separata sfi-studier utan koppling till ett yrkessammanhang.

Mot bakgrund av våra intervjuer och de workshops som vi har genomfört med representanter från både skola och arbetsplatser identifierar vi följande delar som centrala om staden ska ge kombinationsutbildningar inom vård och omsorg på sfi-nivå:

- *Utbildningen behöver vara längre.* Tidigare har utbildningen i praktiken ofta inneburit mer än heltidsstudier (sett till antalet poäng i de kurser som ingår). För att ge tid för språkutveckling ända upp till svenska som andraspråk på gymnasial nivå nämner flera av de intervjuade att det krävs betydligt längre tid. Cirka tre års studier på heltid om eleverna påbörjar utbildningen på sfi-nivå, uppskattar några intervjupersoner.
- *Utbildningen behöver vara integrerad på riktigt.* Stort fokus på den integrerade undervisningen nämns som en framgångsfaktor, och att det finns ledning, styrning och stöd som möjliggör en integrering mellan språk och yrke (vilket i sin tur kräver utrymme i tid och resurser för ett tätt samarbete mellan språk- och yrkeslärare).
- *Mer fokus på språk tidigt i utbildningen.* Även om integreringen nämns som en framgångsfaktor behöver det vara mycket fokus på språk i början av utbildningen. De första yrkeskurserna som eleverna läser behöver då inledningsvis löpa under en längre tid.
- *God tillgång till stödjande insatser.* Stöd under utbildningen är viktigt för att möjliggöra kombinationsutbildning för elever som både har svaga språkkunskaper och saknar andra grundläggande förkunskaper, samt är ovana vid att studera. Även stöd på modersmål kan behövas i början av utbildningen, liksom mer praktiskt stöd, t.ex. av en studiecoach.
- *Närmare samarbete mellan skola och arbetsplats.* Arbetsgivare behöver ta ett större ansvar i en kombinationsutbildning där eleverna påbörjar utbildningen utan att vara färdiga med sfi. Det kan till exempel handla om kontinuerlig apl, dvs. att eleverna är på arbetsplatserna fortlöpande under utbildningstiden, och att arbetsplatser i större utsträckning bidrar till elevernas språkutveckling. Den tidiga och praktiska kontakten med yrket på en arbetsplats nämns som central.

Sammanfattningsvis behöver en kombinationsutbildning mot undersköterska med start på sfi d vara betydligt längre än tidigare, och även andra satsningar (t.ex. en mer integrerad undervisning) behöver genomföras. Det behövs också ett ökat engagemang från arbetsgivare och arbetsplatser.

Risk att svårigheter kvarstår trots satsningar

Vi har tidigare beskrivit den utmaning som finns för målgruppen att nå upp till de språkkrav som finns för undersköterskor. En central fråga är då om ovan föreslagna förändringar i en kombinationsutbildning till undersköterska med start på sfi d kan möta denna utmaning. Vår bedömning är att det trots eventuella satsningar och förlängningar kommer att kvarstå svårigheter att nå sva 1.

Konsekvensanalys

Konsekvenser för elever

Sammantaget kan en sammanhållen sfi-kombo möta en del behov hos målgruppen, som en tidig och yrkesnära kontext och utbildningsväg med en tydlig början och slut. En sammanhållen utbildning ger också en tydlighet kring målet med utbildningen – att bli undersköterska – och kan fungera som en bra ram för språk- och yrkesutveckling och ett meningsfullt sammanhang för eleverna. Eleverna ingår i en sammanhållen grupp under utbildningen vilket kan ge trygghet och kontinuitet under studierna.

Ytterligare en fördel är den relativt låga tröskeln till att påbörja utbildningen till undersköterska. Att få möjlighet att påbörja en kombinationsutbildning utan att vara helt klar med sfi ses som en fördel bland de elever vi har talat med. Det blir en möjlig väg in till yrkesutbildning och arbete inom vård och omsorg. Nackdelen är dock att det är svårt för eleverna att tillgodogöra sig de gymnasiala yrkeskurserna, och även en överhängande risk att inte klara samtliga språkkurser. En konsekvens kan då bli att eleverna går en relativt lång utbildning utan att de i slutändan blir färdiga undersköterskor och då inte heller blir etablerade på arbetsmarknaden. Eleverna kommer i många fall inte heller ha möjlighet att göra apl i regionen eftersom språkkrav för praktik är högre där än i kommunens äldreomsorg.

Konsekvenser för utbildningssidan

Ett återinförande av sfi-kombo kräver mycket av skolor och lärare. De risker som lyfts är bland andra:

- Det kommer behövas ett stort förändringsarbete för att nå integrerat upplägg och undervisning. I några fall beskrivs detta som en idealbild och svårt att få till i praktiken.

- Resurser och finansiering är inte tillräckliga för att möjliggöra de satsningar som krävs. Avhopp under utbildningstiden påverkar också.
- Ett närmare samarbete mellan utbildningsanordnare och arbetsplatser är önskvärt, t.ex. genom kontinuerlig apl, men det uppfattas som svårt att få till då arbetsplatser inom äldreomsorgen ofta är pressade.
- Fortsatt svårt för lärare att bedöma eleverna i början av utbildningen när språknivån är relativt låg, och en utmaning för eleverna att ta till sig de gymnasiala yrkeskurserna.

De lärare som vi talat med beskriver att oavsett integrering tar språkutveckling tid. Samtidigt kan lärarna ge eleverna ett relevant sammanhang för språkutvecklingen och ett stärkt yrkesspråk.

Konsekvenser för arbetsplatser och arbetsgivare

En kombinationsutbildning på sfi-nivå innebär att arbetsplatser tar emot elever på apl som behöver mycket stöd i svenska språket. Här finns viss variation mellan de arbetsgivare och arbetsplatser vi har haft kontakt med: Några uppfattar att de har möjlighet att ta emot elever som har relativt lång väg kvar till den kommunikativa och skriftliga förmåga som behövs i arbetet, andra uppfattar att det behövs en viss språklig nivå för apl. Alternativet med en kombinationsutbildning på sfi-nivå kommer att kräva ett tidigt engagemang hos arbetsgivare och arbetsplatser. Det ställer till exempel höga krav på att arbetsplatsen kan arbeta språkutvecklande.

När det gäller kontinuerlig apl under utbildningen innebär det också att det behöver finnas en närhet mellan skola och arbetsplats och en strukturerad samverkan kring både utbildning och apl. Några arbetsgivare lyfter att det är svårt för dem att ordna med kontinuerlig apl, men att det också kan finnas fördelar med att kunna följa eleverna under utbildningen tätare än idag. Arbetsgivarna får en rekryteringsbas och möjligheter att både lära känna och pröva om eleven passar för yrket, liksom vissa möjligheter till inflytande och delaktighet i utbildningen. Tidsbrist och brist på handledare är dock något som några arbetsgivare ser som ett hinder.

5.1.3 Väg 3: Differentierad utbildning mot differentierade tjänster

Ökad arbetsdifferentiering är en åtgärd för att möta kompetensutmaningen som en del kommuner prövar. Det innebär att arbetet inom exempelvis äldreomsorgen delas upp mer och att viss personal enbart utför servicearbete som städning, tvätt, inköp och matutdelning. Undersköterskorna kan då arbeta mer renodlat

med omvårdnadsinsatser. Arbete med serviceuppgifter innebär lägre krav på utbildning och språkkunskaper vilket kan bredda rekryteringsbasen.

Alternativet med en differentierad utbildning förutsätter att det finns motsvarande tjänster inom vård och omsorg, och att arbetsgivare ser behov av tjänster för renodlat servicearbete. Det finns ingen tydlig samsyn kring detta bland de arbetsgivare och arbetsplatser som vi har haft kontakt med under förstudien. De som är positiva till mer differentiering ser det som en nödvändighet för att klara kompetensförsörjningen framöver. Det är också en möjlighet för individer som passar för yrket, men ännu inte har tillräckliga bakgrundskunskaper för att utbilda sig till vårdbiträde eller undersköterska, att snabbare komma ut i jobb. Några arbetsgivare ser också att ökade krav, och språkkrav i synnerhet, för undersköterskor kommer att påskynda en utveckling mot ökad differentiering.

Utbildningssteg mot undersköterska i en differentierad modell

Några av de kommuner som vi har talat med har utbildningar mot arbete med serviceuppgifter inom äldreomsorgen, och även motsvarande tjänster inom verksamheten. Stockholm stad har, och har haft, satsningar på kortare utbildningar mot servicearbete inom vård och omsorg men då framför allt som en arbetsmarknadsinsats kopplad till subventionerade, tillfälliga, anställningar.

En utbildning i flera steg mot undersköterska i en differentierad modell, med start för elever som har förkunskaper motsvarande sfi c, kan se ut på följande sätt:

- *Steg 1, servicebiträde*²⁸. En kortare utbildning som förbereder eleverna inför praktiskt arbete inom vården. Här ingår med fördel olika yrkesförberedande delar som t.ex. bemötande, hygien, kommunikation. Även om utbildningen framför allt är arbetsförberedande bör också sfi d ingå. Utbildningen kan ges som en kortare kombinationsutbildning och på så sätt ta vara på de fördelar som integrerat undervisningsupplägg kan ge, som exempelvis ett relevant sammanhang för språkutveckling.
- *Steg 2, vårdbiträde*. Först i detta steg startar de gymnasiala yrkeskurserna (800 poäng). Svårigheten med detta steg är att det i praktiken är samma språkkrav för vårdbiträden som för

---

²⁸ Vi har här valt att kalla detta första steg för servicebiträde, men liknande tjänster går också under beteckningar som exempelvis biträde, servicemedarbetare eller serviceassistent. I Stockholm avser serviceassistent en arbetsmarknadspolitisk åtgärd inom ramen för Stockholmsjobb och riktar sig till personer som har en funktionsnedsättning som påverkar arbetsförmågan.

undersköterskor, dvs. sva 1 på gymnasial nivå. Steg 2 behöver därför omfatta hela sva grund och sva 1. Givet att språkutveckling tar tid är det därför oklart om detta steg i praktiken är realistiskt. En möjlighet är att eleverna kombinerar delar eller hela utbildningen i sva grund med arbete inom äldreomsorgen. Det förutsätter nära samarbete med arbetsgivare och att medarbetarna får ett schema som möjliggör studier i svenska som andraspråk.

- *Steg 3, undersköterska.* Här ingår resterande yrkeskurser i det nationella yrkespaketet vård och omsorg.

Som framgår ovan är det svårt att få till en tydlig utbildningstrappa i en differentierad modell på grund av de höga språkkraven även för vårdbiträden. Modellen förutsätter ett nära samarbete med arbetsgivare, både kring faktiska tjänster och möjligheter att läsa språkkurser parallellt med arbete inom vård och omsorg. I en differentierad modell blir också validering en viktig del eftersom en del yrkeskunskaper kommer att utvecklas när eleverna arbetar. Att skapa en tydlig väg till undersköterskeexamen kommer att kräva mycket av elever, skola och arbetsliv. Framför allt behöver det skapas förutsättningar för att läsa klart sva grund parallellt med arbete.

Konsekvenser

Innan vi går in på konsekvenser för elever, skolor och arbetsplatser, kan vi konstatera att vi inte vet så mycket om vilka effekter en eventuell differentiering kan få för omsorgstagare, personal och verksamheter. Vård- och omsorgsanalys konstaterar i sin rapport om differentiering inom hemtjänsten att det är svårt att överblicka vilka konsekvenser som differentiering kommer att få på sikt, men att en väl genomförd differentiering kan vara en del av lösningen på kompetensförsörjningen.²⁹ Differentiering är samtidigt på gång i många delar av landet och var tredje kommun har beslutat att differentiera service och personlig omvårdnad inom hemtjänsten.

Konsekvenser för elever

Den differentierade utbildningens första steg innebär en låg tröskel till utbildning och arbete inom vård och omsorg. Det kan också ge eleven en tydlig bild av vad arbetet innebär i ett tidigt skede. Risken är dock att ett arbete som servicebiträde inte uppfattas som attraktivt eftersom lönenivån kommer att vara lägre. De flesta av de elever i som vi har talat med arbetade redan inom äldreomsorgen innan de påbörjade sin utbildning. Vinsterna med en utbildning till

---

²⁹ Vård- och omsorgsanalys 2023. Dela på arbetet – om differentierade arbetsuppgifter i hemtjänsten. Rapport 2023:3.

servicebiträde kan därför vara begränsade för målgruppen, eftersom det är möjligt att få ett tillfälligt arbete utan utbildning.

De som inte vill eller har förutsättningar att studera vidare till undersköterska har möjlighet att fortsätta arbeta med serviceuppgifter i en differentierad modell. Individerna kan välja att stanna eller fortsätta i utbildningstrappan utifrån intresse, förutsättningar och livsomständigheter. En farhåga är samtidigt att det skapas inlåsnings effekter om det inte blir en tydlig och möjlig väg till att utbilda sig vidare till undersköterska.

En differentierad modell där utbildning kan varvas med arbete mellan de olika stegen kan totalt sett ge längre tid för språkutveckling. Det förutsätter samtidigt att eleverna får goda möjligheter till att utveckla svenska språket på arbetsplatserna mellan utbildningsstegen.

Konsekvenser för utbildningssidan

Det finns i dag nationella riktlinjer för vårdbiträdes- och undersköterskeutbildningen men när de gäller kortare utbildningar för servicearbete finns ingen nationell likvärdighet. Upplägg och innehåll är därför upp till varje kommun. Det ger en frihet men kan också försvåra för skolor (och även elever) om eleverna flyttar mellan kommuner.

En fördel som representanter från vuxenutbildningen nämnt i de workshops där vi diskuterat en differentierad utbildningsmodell är att det totalt sett blir en mer rimlig tidshorisont för att slutligen klara av sva 1. Samtidigt finns en risk för små elevgrupper i de olika stegen och därmed svårt att skapa ekonomiskt hållbara utbildningar. Att säkerställa att det blir tydliga övergångar eller flöden mellan stegen är svårt, och en risk är att det blir långa, och varierande, studietider som vuxenutbildningen behöver hantera och planera för.

I vår beskrivning av den differentierade utbildningen ovan ingår inte heller de grundläggande kurser som finns i väg 1 (förbered för reguljär utbildning). Det innebär att, även om eleverna har fått ett lärande på arbetet, så kan de gymnasiala yrkeskurserna fortfarande kräva även andra bakgrundskunskaper som de inte har.

Ett alternativ med en differentierad utbildning innebär att komvux behöver arbeta aktivt med validering, eftersom fler elever går in och ut ur utbildningen med perioder av arbete emellan.

Konsekvenser för arbetsgivare och arbetsplatser

Arbetsgivare och arbetsplatser, liksom fackliga organisationer, är centrala aktörer i ett förslag med differentierad utbildning mot differentierade tjänster. Det är de som i första hand behöver bedöma om mer differentiering är rimligt och önskvärt, och om det finns

behov av servicebiträden i verksamheterna. Här finns, som vi tidigare nämnt, en variation i uppfattningen kring differentiering.

Differentierade tjänster uppfattas generellt passa vård- och omsorgsboenden bättre än hemtjänst, bland de arbetsgivare vi har intervjuat. Det hänger bland annat ihop med att det är mer ensamarbete inom hemtjänsten. En risk för arbetsgivarna är att det blir mindre flexibilitet och svårare att täcka upp vid exempelvis sjukdom om arbetsuppgifterna är mer differentierade (och undersköterskorna färre). Den representant för Kommunal som vi har pratat under förstudien lyfter att en differentiering leder till mindre variation i arbetet och därmed försämrade arbetsmiljö.

När det gäller en riktad utbildning för servicearbete inom äldreomsorgen ser representanter för arbetsgivare positivt på detta. De anställer hellre personal med en kortare utbildning än personal utan utbildning.

5.2 Förstudiens rekommendationer och avslutande diskussion

Samtliga tre utbildningsvägar – förberedande utbildning, sammanhållen sfi-kombo och differentierad utbildning – har såväl fördelar som nackdelar. Förstudien har identifierat att det är svårt att påskynda språkutvecklingen, att det behövs både en viss språknivå men även andra grundläggande förkunskaper för att kunna tillgodogöra sig de gymnasiala yrkeskurserna inom vård och omsorg samt att tidig kontakt med arbetet inom vård och omsorg är fördelaktigt för målgruppen. Ett kombinerat eller integrerat upplägg med språk och yrke är till viss del möjligt i samtliga tre utbildningsvägar som beskrivs här, men riskerar att få minst utrymme i en modell med förberedande utbildning där fokus i första hand blir på baskunskaper i språk och andra grundläggande kurser. Samtidigt kan en sådan modell möta en del av de behov som både skola och arbetsliv har beskrivit för oss under intervjuerna.

Förstudien lämnar inga detaljerade beskrivningar av utbildningsupplägg och innehåll. Beroende på vuxenutbildningens vägval framöver behöver sakkunniga göra sådana överväganden i samarbete med arbetsgivare. Detta gäller även den exakta längden för olika utbildningsalternativ. Samtliga förslag innebär dock en längre väg till underskötersketiteln än nuvarande och tidigare kombinationsutbildningar. Det behövs för att det ska vara rimligt för eleverna att klara alla de kurser som krävs för att kunna arbeta som undersköterska, inklusive sva 1 på gymnasial nivå. Elevunderlag är ytterligare en aspekt som behöver vägas in i framtida vägval.

5.2.1 Förstudien rekommenderar inte kombinationsutbildning på sfi-nivå

De samlade erfarenheterna från sfi-kombo mot undersköterska är att det i praktiken har varit alltför svårt att både läsa in en yrkesutbildning och hinna med de språkkurser som krävs för anställning. Förstudien delar denna bedömning och rekommenderar därför att vuxenutbildningen i Stockholm inte erbjuder utbildningen på sfi-nivå. Även om utbildningen förlängs kommer det att vara svårt att nå upp till sva 1. En annan risk är att eleverna fortsatt kommer att ha svårt att tillgodogöra sig de gymnasiala yrkeskurserna. För eleverna blir då konsekvensen att de trots en förlängd utbildning (och andra satsningar i utbildningen) riskerar att inte bli färdiga undersköterskor.

5.2.2 Stärk sva-kombo

Med utgångspunkt i våra intervjuer och andra underlag bedömer vi att sva-kombo behöver förstärkas om denna utbildningsform ska finnas kvar. Endast 20 procent av eleverna i sva-kombo med start 2018–2021 fick ett godkänt betyg i sva 1 på gymnasial nivå. De förslag på justeringar som föreslås för sammanhållen sfi-kombo (se 5.1.2) är därför relevanta även för kombinationsutbildningen på sva grund-nivå. Förstudien rekommenderar därför:

- Komprimera inte kombinationsutbildningens längd, dvs. inte mer än i genomsnitt 20 poäng per vecka. Yrkespaketet för undersköterskor är 1500 poäng och sva grund 600 poäng, vilket totalt motsvarar 105 veckors heltidsstudier. Till detta tillkommer orienteringskurser. Utbildningslängden varierar i dag mellan utbildningsanordnare, men ges ofta som mer än heltidsstudier sett till antal poäng.
- Lägg mer fokus på språk i början av utbildningen, t.ex. att de första yrkeskurserna får löpa under en längre tidsperiod samtidigt som mer tid avsätts för kurserna i svenska som andraspråk på grundläggande nivå. Orienteringskurser kan ev. läggas parallellt för att möjliggöra detta.

För att skapa likvärdighet inom staden, och även minska konkurrensen om elever mellan utbildningsanordnare, kan bestämmelser om exempelvis kombinationsutbildningens längd ingå i stadens riktlinjer för kombinationsutbildningar.

Vuxenutbildningen kan också överväga att ändra i vilka förkunskaper som behövs för att börja sva-kombo, t.ex. att eleverna behöver ha godkänt betyg i någon av de första sva grund-kurserna eller motsvarande kunskaper. Förstudien bedömer dock inte att endast en sådan justering kommer att vara tillräckligt och att det är viktigare att stärka själva utbildningen.

Fånga upp elever som inte klarat den sista språkkursen

I pågående och nyligen avslutade kombinationsutbildningar till undersköterska i Stockholms stad finns det många elever som inte fått, eller riskerar att inte få, ett godkänt betyg i sva 1 på gymnasial nivå. De blir då inte färdiga undersköterskor. Några av de elever som vi har träffat i slutet av utbildningen beskriver hur de undersöker möjligheten till att få ett extrajobb inom äldreomsorgen och läsa sva 1 på distans.

Förstudien rekommenderar att vuxenutbildningen i Stockholm ser över hur dessa elever på ett samlat sätt kan få en kvalitativ utbildning i sva 1 som passar målgruppen. Några av de arbetsgivare som vi har haft kontakt med vill gärna samarbeta kring lösningar för elever som är klara med samtliga yrkeskurser men saknar någon språkkurs för att få den skyddade yrkestiteln som undersköterska. Arbetsgivaren kan då erbjuda ett relevant arbete och vuxenutbildningen ansvara för en sva 1-kurs med en yrkeskontext. Möjligheterna för eleverna att slutföra kurser i svenska som andraspråk efter utbildningens slut måste vara goda eftersom det i många fall inte är finns förutsättningar för eleverna att klara sva 1 inom utbildningen.

5.2.3 Andra utbildningsalternativ kan övervägas för målgruppen

Mot bakgrund av de för- och nackdelar som vi beskrivit i avsnitt 5.1 föreslår vi ett studieförberedande och ett arbetsförberedande spår för målgruppen. Det studieförberedande spåret motsvarar förberedande utbildning (se avsnitt 5.1.1) och det arbetsförberedande spåret motsvarar det första utbildningssteget i en differentierad utbildningsmodell (5.1.3).

Studieförberedande spår

Målgrupp De som framför allt vill förbereda sig inför gymnasiala vård- och omsorgsstudier inom komvux.

Innehåll Basår vård och omsorg som bl.a. innehåller sfi d/sva grund, grundläggande kurser inom komvux, samt yrkesförberedande delar.

Arbetsförberedande spår

Målgrupp De som snabbt vill komma in i arbetslivet och på sikt bli undersköterskor.

Innehåll Servicebiträde vård och omsorg som innehåller bl.a. språk (sfi d) och yrkesförberedande delar, men inte gymnasiala yrkeskurser.

Det studieförberedande spåret möter framför allt de behov hos målgruppen som handlar om bättre språkkunskaper och andra grundläggande kunskaper (t.ex. biologi, samhällskunskap och matematik) för att kunna tillgodogöra sig gymnasiala yrkeskurser inom vård och omsorg. Det arbetsförberedande spåret är mer inriktat mot att förbereda elever för servicearbete inom äldreomsorgen, men med möjlighet att avsluta exempelvis sfi d för att möjliggöra vidare svensk- och yrkesstudier.

Som vi tidigare beskrivit överlappar ett studieförberedande spår delvis med dagens kombinationsutbildning mot undersköterska på sva grund-nivå. Inom ramen för ”basår vård och omsorg”, som vi kan kalla det studieförberedande spåret, finns dock möjlighet att skapa ett upplägg som innehåller de delar som saknas för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig en undersköterskeutbildning. Basåret ger till skillnad från kombinationsutbildning på sva grund-nivå en bredare förberedelse inför yrkesutbildning inom komvux.

Innan ett arbetsförberedande spår med utbildning till servicebiträde är möjligt behöver tjänsten finnas i stadens verksamheter. Som ett första steg behövs en förvaltningsövergripande samverkan kring vilka behov som arbetsgivare generellt ser av servicebiträden. Därefter behöver vuxenutbildningen och arbetsgivare tillsammans utforma utbildningen.

5.2.4 Kan arbetsgivare bli mer involverade?

Inom ramen för förstudien har vi träffat representanter från fyra arbetsgivare, två inom staden och två fristående. Sammantaget finns ett stort intresse från arbetsgivare när det gäller utbildning och kompetensförsörjning, och vi ser att det finns möjligheter till närmare samarbete i enskilda frågor. Samtidigt har vi bara haft kontakt med en liten andel av arbetsgivarna och det är därför svårt för oss att uttala oss generellt om arbetsgivares behov och möjligheter till att vara mer involverade. Det har inte heller ingått i förstudien att utvärdera nuvarande strukturer för samverkan mellan skola och arbetsplats, eller mellan förvaltningen och arbetsgivare.

De chefer inom äldreomsorgen som vi har talat med ser det som en fördel om eleverna tidigt får en förståelse för, och erfarenhet av, arbetet. Men samtidigt önskar en del arbetsplatser att eleverna är bättre förberedda och har en viss språknivå när de kommer till arbetsplatsen. Arbetsgivarna kan behöva stöd i att ta emot språksvaga elever. I det arbetsförberedande spåret med en kortare utbildning till servicebiträde behövs därför en nära samverkan med arbetsgivare och arbetsplatser. Det kommer även behövas en tät arbetsgivarsamverkan för att skapa övergångar och möjligheter till vidareutbildning för elever i ett arbetsförberedande utbildningsspår. Risken är annars att vägen till undersköterska blir svår och lång för

elever i ett sådant spår, även om det också finns fördelar med att tidigt komma ut i arbete.

Förstudiens bedömning utifrån arbetsgivarsamtalen är att det finns goda möjligheter att testa ett arbetsförberedande spår med ett första steg som servicebiträde tillsammans med någon eller några arbetsgivare i pilotform.

5.2.5 Avslutande framåtblick

De rekommendationer som förstudien lämnar om ett studieförberedande respektive arbetsförberedande spår är två vägar som vuxenutbildningen i Stockholm kan överväga framöver. Välfärdens kompetensutmaning är dock omfattande och det kommer behövas olika typer av lösningar och satsningar. De exempel vi tagit del av från andra kommuner är antingen nyligen påbörjade förändringar eller på förslagsstadiet. Det finns därför ingen tydlig vägledning från andra kommuners upplägg om vilka alternativ som är mest effektiva eller lämpliga. Det kommer handla om att pröva och ompröva även framöver.

Förstudiens utgångspunkt är att elever inom vård och omsorg behöver klara av de språkrav som finns såväl nationellt som inom staden för undersköterskor och vårdbiträden. Just nu utreds språkrav inom äldreomsorgen där en särskild utredare ska analysera och ta fram förslag på hur krav på kunskaper i svenska språket för personal i äldreomsorgen kan regleras. De förslag som utredningen lämnar kan påverka valet av framtida utformning av utbildningen.